

**Inklusiivisuutta edistävä viestintäkäsikirja Amnesty Internationalin
Suomen osastolle**

Lotta Haavisto

Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Journalismin koulutusohjelma

Opinnäytetyö

2023

Tiivistelmä

Tekijä(t) Lotta Haavisto
Tutkinto Medianomi
Raportin/Opinnäytetyön nimi Inklusiivisuutta edistävä viestintäkäsikirja Amnesty Internationalin Suomen osastolle.
Sivu- ja liitesivumäärä 28 + 17
<p>Amnesty Internationalin Suomen osasto kohtaa päivittäin vaikeita termejä, jotka hidastavat työprosessia. Suuri osa viestintätiimin materiaaleista tulee kansainväliseltä puolelta englanniksi. Materiaalit sisältävät jo valmiiksi vaikeita ihmisoikeustermejä, joita kääntäminen hankaloittaa vielä entisestään. Epävarmuus ja liian vähäinen tietämys ajavat viestintätiimin jäsenet Amnestyn kiireisten asiantuntijoiden luo, mikä hidastaa työntekoa kummankin osalta.</p> <p>Tässä opinnäytetyössä pyrittiin kokoamaan viestintää helpottava käsikirja, josta löytyy sanastoa, käännöksiä sekä vinkkejä viestintään. Käsikirjan tarkoituksena on edistää myös inklusiivista viestintää.</p> <p>Inklusiivinen viestintä on tänä päivänä tärkeämpää kuin koskaan. Inklusiivinen viestintä tarkoittaa viestintää, jossa pyritään huomioimaan kaikki väestöryhmät. Se kunnioittaa jokaisen ihmisarvoa ja näin lisää hyvinvointia sekä auttaa luomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta. Inklusiivinen kieli on nykyaikainen ja välttämätön osa viestintää.</p> <p>Käsikirjan teemat saatiin toteuttamalla kysely viestintätiimille sekä aktiivijäsenille viestinnän hankaluuksista. Vastauksia analysoimalla saatiin teemat: selkeä kieli, sateenkaaritetoinen kieli, sukupuolitetoinen kieli, antirasistinen kieli, pakolaiset ja maahanmuuttajat sekä ilmasto.</p> <p>Oppaan sisältö koottiin käyttämällä jo olemassa olevia sanastoja ja julkaisuja. Lähteinä toimivat esimerkiksi aiheisiin perehtyneet järjestöt sekä viralliset tahot. Vähemmistöjä käsittelevät sanastot koottiin käyttämällä vähemmistöjen itse laatimia sanastoja ja julkaisuja. Lähteiden valinnassa suosittiin Amnestyn suosittelimia tahoja.</p> <p>Opas taitettiin InDesignilla Amnestyn visuaalisia elementtejä kunnioittaen, niin että sisältöä voidaan lisätä ajan kuluessa lisää. Lopputuloksena on helposti selattava 26-sivuinen käsikirja, josta löytyy paljon tarpeellisia käsitteitä, käännöksiä ja vinkkejä Amnestyn viestintään. Opasta tullaan käyttämään Amnestyn Suomen osastolla perehdyttämisessä sekä arkipäiväisessä työssä.</p>
Asiasanat Viestintä, sosiaalinen media, ihmisoikeudet, opaskirja, inklusiivinen viestintä, sanasto

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Mikä on Amnesty International?.....	1
1.2	Kehittämistavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	2
2	Tietoperusta	4
2.1	Inklusiivinen kieli	4
2.2	Sateenkaaritietoinen kieli	5
2.3	Antirasistinen kieli	5
2.4	Selkeä kieli.....	6
2.5	Inklusiivisesta kielenkäytöstä hyötyvät kaikki.....	7
2.6	Miten inklusiivista kieltä voi edistää viestinnässä?.....	7
3	Kysely.....	9
3.1	Kohderyhmän valinta	9
3.2	Kyselyn toteutus.....	9
3.3	Kyselyn kysymykset.....	10
3.4	Kyselyn tulokset	11
3.4.1	Sisäisen kyselyn tulokset	11
3.4.2	Ulkoisen kyselyn tulokset	13
3.5	Analyysi.....	14
4	Oppaan kokoaminen	16
4.1	Selkeä kieli.....	16
4.2	Sateenkaaritietoinen kieli	17
4.3	Sukupuolitietoinen kieli	18
4.4	Antirasistinen kieli	19
4.5	Pakolaiset ja turvapaikanhakijat.....	19
4.6	Ilmasto	20
4.7	Visuaalisuus.....	20
4.7.1	Kansilehti.....	21
4.7.2	Värit	21
4.7.3	Jaottelu	21
4.8	Palaute.....	23
4.9	Tulokset	24
5	Pohdinta	25
	Lähteet.....	26
	Liitteet	29
	Liite 1. Kyselyt.....	29

Liite 2. Käsikirja 31

1 Johdanto

Elämme jatkuvasti muuttuvassa maailmassa, jossa uusia sanoja ja ilmaisuja syntyy nopealla tahdilla. Kaikkien uusien asioiden perässä on vaikea pysyä, jonka vuoksi oppimiselle on annettava aikaa ja kysymyksille turvallinen ympäristö.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on helpottaa Amnesty Internationalin viestintätiimin työtä sekä tehdä ulkoisesta viestinnästä inklusiivista ja saavutettavaa opaskirjan avulla. Helposti ymmärrettävä ja syrjimätön viestintä on paljolti kiinni inklusiivisista sanavalinnoista ja ilmaisuista, selkeästä kielestä sekä termien auki selittämisestä. Kokoamastani oppaasta on tarkoitus löytyä helposti apua niin inklusiivisuuteen, sanastoon, käännöksiin kuin selkeän kielen käyttöön. Se pyrkii vastaamaan askarruttaviin kysymyksiin, joita viestintää tehtäessä ilmentyy. *Voiko näin sanoa? Miten tämä sana kääntyy suomeksi? Mikä olisi oikea ilmaisu tähän?*

Inklusiivisella viestinnällä tarkoitetaan syrjimätöntä viestintää, jossa kaikki otetaan huomioon ja jokaisella on samat mahdollisuudet (Vainikainen 2020, 9). Avaan tätä ja muita tärkeitä käsitteitä enemmän niille varatussa osiossa.

Amnestyn viestintätiimi kohtaa jatkuvasti tilanteita, joissa vaikeat termit, käännökset ja ilmaisut hidastavat heidän työtään. Sen sijaan, että tällaisissa tilanteissa kääntyttäisiin aina asiantuntijoiden puoleen, olisi järkevää olla jokin oikotie vastauksiin. Tämän vuoksi lähdin toteuttamaan tätä opinnäytetyötä.

1.1 Mikä on Amnesty International?

Amnesty International on vuonna 1961 perustettu maailmanlaajuinen ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten tukijoiden lahjoituksille. Järjestö tutkii vakavia ihmisoikeusloukkauksia ja kampanjoi niitä vastaan, tavoitteenaan saada maailmasta sellainen, jossa YK:n ihmisoikeusjulistuksen oikeudet ja vapaudet toteutuisivat kaikille. (Amnesty International 2023a.)

Amnesty on vuosien aikana tehnyt paljon työtä monien eri aihealueiden parissa. Työn pääpainopisteet ovat ilmasto-oikeudenmukaisuus, kokoontumisvapaus, oikeus sosiaaliturvaan, pakolaiset ja turvapaikanhakijat, seksuaalioikeudet ja abortti sekä transihmisten oikeudet. Tämän lisäksi Amnesty tekee työtä muiden teemojen, kuten asekaupan, ihmisoikeuspuolustajien, kidutuksen, kuolemanrangaistuksen, naisiin kohdistuvan väkivallan, sananvapauden, syrjinnän ja yritysvastuun parissa. (Amnesty International 2023a.)

Merkittävä rooli järjestöllä on ollut erityisesti kidutuksen kieltämisessä, asekauppasopimuksen aikaansaannissa, kansainvälisen rikostuomioistuimen aloittamisessa sekä kuolemantuomioiden selkeässä vähentymisessä. (Amnesty International 2023a.)

Amnestyn Suomen osasto on saanut alkunsa 1967 hyvin pienenä toimijana. Järjestön toimintaa kasvatti 2003 aloitettu feissaaminen, eli face to face -varainhankinta. Nykyään suureksi kasvaneella järjestöllä on kahdeksan henkilön johtokunta, 25 henkilön asiantuntijatiimi ja noin 20 televarainhankkijaa sekä kausittaisia katuvarainhankkijoita. (Amnesty International 2023b.)

Amnestyn Suomen osasto tekee päivittäin viestintää eri sosiaalisen median kanavoihin. Heidän suurin viestintäkanavansa (2023 maaliskuussa) on Facebook (noin 80 000 seuraajaa) ja järjestyksessä seuraavina ovat Instagram (noin 23 000 seuraajaa), Twitter (noin 15 500 seuraajaa) ja LinkedIn (noin 2000 seuraajaa). Sosiaalista mediaa päivittävät viestintätiimin jäsenet.

Suomen osastolla suuri osa viestinnän materiaaleista tulee kansainväliseltä puolelta englanniksi. Materiaalien käänkövaiheessa tulee vastaan paljon vaikeita termejä ja ilmaisuja, joiden merkitystä viestintätiimiläiset eivät aina edes suomeksi tiedä.

Työskentelin visuaalisen viestinnän harjoittelijana Amnestyllä syksyllä 2022. Tein sisältöä sosiaaliseen mediaan sekä verkkosivuille ja taitoin kampanjamateriaaleja Kirjeitä vapaudelle -kampanjaa varten. Olisin itse kaivannut jonkinlaista sanastoa viestinnän avuksi, jonka myötä sain idean tälle projektille. Tämä opinnäytetyö on tehty toimeksiantoja Amnestyn Suomen osastolle.

1.2 Kehittämistavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni on Amnestyn Suomen osastolle tehty kehittämistyö. Opinnäytetyön tarkoituksena on tehdä Amnestyn viestinnästä inklusiivista ja selkeää sekä helpottaa viestintätiimin työtä opaskirjan avulla.

Pyrin löytämään vastauksen seuraaviin tutkimuskysymyksiin, jotka auttavat oppaan kokoamisprosessissa:

- Mitkä aihealueet aiheuttavat eniten päänvaivaa (aktiivijäsenten ja viestintätiimin mielestä) Amnestyn viestinnässä?
- Minkälaisissa tilanteissa viestintätiimi on kokenut tarvitsevansa apua?

Opaskirjaa varten teetin viestintään liittyvän kyselyn (liite 1) Jotformilla sekä viestintätiimille että Amnestyn aktiivijäsenille. Kyselyn avulla halusin selvittää, mitkä aihealueet viestinnässä ovat erityisen hankalia, missä on kehittämisen varaa ja mihin kaivattaisiin lisää selvennystä ja apua. Kyselyt ovat keskenään lähes samanlaisia, lukuun ottamatta muutamaa vastaajalleen kohdennettua

kohtaa. Yleisön näkökulman saamiseksi päätin valita juuri Amnestyn aktiivijäsenet, sillä he ovat perehtyneet sisältöön luultavasti paremmin, kuin esimerkiksi tavalliset sosiaalisen median seuraajat.

Kyselyn vastauksien tarkoituksena on antaa raamit oppaan kokoamiseen. Vastausten perusteella voi päätellä mitkä teemoista vaativat eniten huomiota ja missä tilanteissa kompastellaan paljon.

Kyselyn lisäksi käytin oppaan kokoamiseen jo aiemmin julkaistua kirjallisuutta sekä tutkimuksia ja sanastoja. Pyrin käyttämään lähteinäni mahdollisimman paljon aineistoa, jonka vähemmistöt ovat itse laatineet. Esimerkiksi sateenkaarisananaston lähteenä on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksia edistävä kansalaisjärjestö Seta ry.

2 Tietoperusta

Sanoissa on voimaa. Voimaa, joka voi joko vapauttaa tai sortaa. On erittäin tärkeää tiedostaa omien sanojen vastuu sekä opettaa itseään jatkuvasti syrjimättömästä kielestä. Tietoisten valintojen tekeminen kielen käytössä voi parhaimmillaan ”uudelleenkirjoittaa vanhoja väsyneitä tarinoita”, haastaa ongelmallisia ajatuksia ja rakentaa parempaa tulevaisuutta. (Wishart 2023)

Tässä luvussa käyn läpi opinnäytetyön kannalta tärkeää tietoperustaa, joka pohjautuu aiemmin aiheesta julkaistuihin artikkeleihin, kirjallisuuteen ja tutkimuksiin.

2.1 Inklusiivinen kieli

Inklusiivisuudella tarkoitetaan toimintaa, jossa kaikki väestöryhmät ovat tervetulleita ja huomioon otettuja sekä yhdenvertaisia. Inklusiivisuus kulkee käsi kädessä monimuotoisuuden kanssa (Työterveyslaitos 2023). Monimuotoisuus eli diversiteetti tarkoittaa ihmisten erilaisuutta. Monimuotoisuutta määrittää muun muassa ikä, etnisyys, kulttuuri, seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli, uskonto ja fyysiset ominaisuudet. (Unesco 2022.)

Inklusiivisessa eli syrjimättömässä kielessä pyritään ottamaan mukaan mahdollisimmat monet väestöryhmät sulkematta ulkopuolelle ketään. Inklusiivinen kieli kunnioittaa kaikkien ihmisarvoja; siinä ei käytetä haukkumasanoja tai termejä, jotka loukkaavat, yleistävät tai stereotypisoivat ketään. Kielen tulee myös olla sellaista, että kaikki ymmärtävät mistä on kyse. (Vainikainen 2020, 9)

Meillä kaikilla on velvollisuus poistaa vanhentuneita sanoja ja ilmaisuja kielenkäytöstämme, jotta jokaisella olisi turvallinen ja yhteenkuuluva olo yhteisössä. Tärkeintä on kuunnella itse vähemmistöjä, sillä he tietävät parhaiten loukkaavista ilmaisuista. (Brodzik 2021)

Syrjimätön kieli pitää sisällään hyvin laajasti eri asioita, joita ei välttämättä tulisi edes aina ajatella. Huomioon on otettava, että kieli on selkeää, sukupuolitietoista, sateenkaaritietoista, antirasistista, luokkatietoista sekä vammaisuuden sekä sairaudet huomioivaa.

Suomen kielessä ei ole käytössä sukupuolittuneita persoonapronomineja (she/he) tai feminiini- ja maskuliinimuotoisia sanoja, jonka vuoksi koemme kieleemme olevan sukupuolineutraali. Vaikka tämä on edistyksellistä verrattuna moneen muuhun kieleen, joissa ei ole sukupuolineutraalia persoonapronominia, on myös suomen kielessä sukupuolittuneita ilmaisuja. Heteronormatiivisuus eli oletus siitä, että sukupuolia on vain kaksi, näkyy esimerkiksi ”hyvät naiset ja herrat”-hokemassa. (Vainikainen 2022, 24–25)

2.2 Sateenkaaritietoinen kieli

Sateenkaari-ihmiset ovat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Seksuaalivähemmistöön kuuluvan henkilön seksuaalinen suuntautuminen on muu kuin heteroseksuaalisuus (esimerkiksi lesbot, homot ja bi-, pan- ja aseksuaalit). Sukupuolivähemmistöillä viitataan ihmisiin, jotka eivät koe syntymässä heille määriteltyä sukupuolta omakseen tai henkilöitä, joiden sukupuoli ja sen ilmaisu ei vastaa normatiivista käsitystä sukupuolesta (esimerkiksi transsukupuoliset, muunsukupuoliset ja intersukupuoliset). (Seta 2023)

Transihminen on yläkäsite, joka usein kuvaa kaikkia niitä henkilöitä, joiden sukupuoli tai sen ilmaisu ei vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta. Termin alle luetaan transsukupuoliset, muunsukupuoliset ja useasti myös transvestiitit, mutta vain jos henkilö itse kokee sen omakseen. (Seta 2023)

Sateenkaari-ihmisiä syrjivää kielenkäyttöä näkee arkisesti esimerkiksi puhuttaessa ”naistenvai-voista”, kun puheena on esimerkiksi kuukautiset, vaikka ”vaiva” ei ole pelkästään naisilla. Suoraan häirinnäksi voidaan luokitella deadnimen tahallinen käyttö. Deadname on nimi, jota henkilö ei enää käytä esimerkiksi korjattuaan sukupuolensa. (Vainikainen 2022, 34–38)

2.3 Antirasistinen kieli

Antirasismi tarkoittaa aktiivista ja tietoista toimintaa rasismia vastaan. Eli käytännössä kaikki toiminta, jonka myötä etninen syrjintä ja sen vaikutukset sekä kielteiset ennakkoluulot vähenevät. Antirasistinen viestintä on siis viestintää, joka vähentää etnistä syrjintää. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus 2023)

Suomessa esimerkiksi maahanmuuttoa käsitellään mediassa usein hyvin ongelmalähtöisesti. Ensimmäinen ajatusmaailma, jossa sana maahanmuuttaja on synonyymina ei-valkoiselle, on virheellinen, sillä yksinkertaisesti maahanmuuttaja on kuka tahansa, joka muuttanut maasta toiseen. (Vainikainen 2022, 45) Turvapaikanhakija taas on henkilö, joka hakee vieraasta valtiosta suojelua ja oleskelupaikkaa. Jos hän saa turvapaikan, hänestä tulee pakolainen, eli henkilö, jonka katsotaan tarvitsevan suojelua. (Maahanmuuttovirasto 2023)

Maahanmuutosta puhuttaessa on tärkeää käyttää oikeita termejä ja pitää ihmisyyden keskiössä (Oxfam 2023). Puhumalla laittomista siirtolaisista, annetaan ihmisille kuva siitä, että jotain rikollista olisi tekeillä, vaikka kukaan ihminen ei ole laitton. Tällaisissa tilanteissa tarkoitetaan usein ihmisiä, joilla ei ole oleskelulupaa. Tällöin tulisi puhua paperittomista. Näin helposti negatiiviset sanavalinnat voivat vaikuttaa mielikuviimme ihmisistä. (Vainikainen 2022, 46)

Tuomalla puheeseemme rodullistettuja identiteettejä, lisäämme näkyvyyttä ja haastamme valkoisuusnormia. Maailma on onneksi ottanut isoja askeleita yhdenvertaisuuden edistämisen eteen. Ennen arkikielessä esiintyneet vähemmistöjä koskevat termit koetaan nykyään syrjiviksi. Nyt nimeäminen on siirtynyt valtaväestöltä itse vähemmistöjen käsiin.

2.4 Selkeä kieli

Tärkeä osa syrjimätöntä viestintää on selkeä kieli eli ymmärrettävä yleiskieli, joka ei sisällä kieliopivirheitä tai hankalaa termistöä. Sen tulisi olla niin ymmärrettävää, että yleisö tajuaa mistä on kyse ensimmäisellä luku- tai kuuntelukerralla. Selkeä kieli on eri asia kuin selkokieli, joka on tarkoitettu niille, joilla on vaikeuksia ymmärtää yleiskieltä. Selkokieleen on olemassa erikseen ohjeistukset. (Saavutettavasti.fi. 28.2.2022)

Hankala ja vaikeasti ymmärrettävä viestintä on syrjivää ja ajaa yleisöä pois. Vaikeaan termiin voi jäädä jumiin, jolloin koko viesti saattaa mennä ohi. Usein ammattiryhmissä alan termistöt muodostuvat arkiseksi sisäisessä viestinnässä, jonka takia on tärkeää muistaa avata termistöä ulos viestissä. Asian ymmärrettävyyttä voi auttaa kuvitus tai infografiikka. Jos vieraskielisellä sanalla ei ole vakiintunutta suomenkielistä sanaa, kannattaa suomennoksen viereen laittaa sulkuihin myös sanan alkuperäinen muoto. (Vainikainen 2022, 17–19)

Hyvä esimerkki vaikeasti ymmärrettävästä viestinnästä on ilmastoviestintä. Ilmastoviestintää on kaikki ilmastonmuutokseen ja sen hillintään liittyvä viestintä (Hiilineutraalisuomi.fi 2023). Vaikka ilmastoviestintä ei ehkä ensimmäisenä tule mieleen, kun puhutaan syrjimättömästä kielestä, on silläkin osansa. Ilmastoasiat liittyvät varsinkin nykypäivänä ihmisoikeuksiin, minkä myötä ilmastoviestintä tulisi olla kaikkien saavutettavissa sekä ymmärrettävissä.

Ilmastoviestintä sisältää hyvin paljon luontoon ja ilmastoon liittyviä termejä, mutta myös paljolti lain-säädäntöä, jota ei tavallinen talleaja ymmärrä googlaamatta. Tämä saattaa aiheuttaa ajatusta siitä, että ”fiksummat voi päättää, en minä näistä mitään tajua”, vaikka vika ei yleensä ole yleisössä, jos viesti ei mene perille. Tässä tapauksessa vielä on kyse niinkin tärkeästä asiasta, kuin ilmastoviestintä, joka voi parhaimmillaan auttaa ilmastonmuutoksen hidastamista edistävää työtä.

Selkeä kieli on hyödyllistä monella tapaa: ensinnäkin, se vähentää paljon väärinymmärryksiä ja herättää kiinnostusta, jonka myötä ihmiset saattavat haluta mukaan käsittelemään kyseistä aihetta. Toiseksi, kun enemmän ihmisiä osallistuu keskusteluun, saadaan enemmän kallisarvoisia näkökulmia ja vähemmän vastarintaa. (Wessman 2019)

2.5 Inklusiivisesta kielenkäytöstä hyötyvät kaikki

Inklusiivisen kielen käyttö on hyvin tärkeää ihmisten hyvinvoinnin kannalta. Jos ihmistä jatkuvasti mitätöidään ja loukataan kielellisesti voivat seuraukset olla vakavia. Kaikilla meillä on oikeus olla oma itsemme, eikä siihen tulisi kenenkään puuttua. Syrjivää kieltä ei voi puolustella sananvapaudella. (Vainikainen 2022, 10)

Koko ajan uudistuvan kielen avulla on myös mahdollista antaa asioille nimiä ja näin tehdä niistä näkyviä. Esimerkkinä lähivuosina paljon esillä ollut muunsukupuolisuus on sanana uusi, mutta asiana vanha. Oikeiden termien käyttäminen auttaa ihmisiä ymmärtämään omia kokemuksiaan ja omaa identiteettiään. Asioiden sanallistaminen ei ole pelkästään yksilön etu, vaan myös yhteisön. Jos emme voisi sanallistaa väestöryhmiä, emme pystyisi ajamaan heidän asiaansa. (Vainikainen 2022, 10).

Monet ihmiset saattavat vältellä esimerkiksi sateenkaari-ihmisistä kirjoittamista, koska he eivät halua vahingossakaan loukata ketään käyttämällä vääriä termejä. Tämä vie medianäkyvyyttä vähemmistöiltä. Kun syrjimätön kieli on hallussa, vältetään myös paljon väärän informaation ja stereotyyppien syntymistä mediassa. (Wishart 2023)

Syrjimätön kieli on itsestään selvän syyn, eli kohteliaisuuden lisäksi tärkeää myös muista näkökulmista. Työyhteisössä inklusiivisen kielen käyttöön ottaminen on tutkitusti parantanut tuloksia ja lisännyt luovuutta ja hyvinvointia (Lehmussaari 2020). Inklusiivinen kieli luo yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka taas parantaa työviihtyvyyttä ja tuloksia (Brodzik 2021). Kyseessä ei ole siis taaskaan pelkkä vähemmistöjen etu, vaan yhteinen hyvä (Vainikainen 2022, 10).

2.6 Miten inklusiivista kieltä voi edistää viestinnässä?

Yksityishenkilöillä oman kielen käytön muuttaminen on hieman yksinkertaisempaa kuin yrityksen, järjestön tai organisaation. Organisaatioissa muutoksen täytyy olla yhteinen. Se voi lähteä esimerkiksi yhdenvertaisuussuunnitelman päivittämisestä, antirasistisista koulutuksista ja strategioista. (Oikeusministeriö 2023a)

Viestinnässä helpointa on aloittaa sanastoista. Sanavalinnat ovat helpoin tapa ”valita puolensa” kielessä. Syrjivä kielenkäyttö on valinta, oli se sitten tietoinen tai ei. Uusien termien opetteleminen vie tietenkin aikansa, joten vahinkoja sattuu ja niihin suhtaudutaan yleensä ymmärtäväisesti. (Vainikainen 2022, 11)

Kun organisaatiolla on esimerkiksi yhteinen sanasto, josta löytyy yhdenvertaisuutta edistävät termit ja ilmaisut, on viestinnän tekeminen helpompaa, kun tietää mitä sanoa. Kuten jo todettu, monet

saattavat vältellä esimerkiksi sateenkaari-ihmisistä kirjoittamista, koska he eivät halua vahingossa-kaan loukata ketään käyttämällä vääriä termejä. (Wishart 2023)

Sanastojen lisäksi organisaatioiden viestintäohjeet tulisi päivittää niin, että ne edistävät inklusiivisuutta. Joskus syrjivä kielenkäyttö on juurtunut niin syväälle historiaamme, että sitä ei edes huomaa heti. Tämän takia viestinnän tulisi pysyä perässä uusien sanojen ja ilmaisu- ja ilmaisujen kanssa.

Vanhoista tavoista pitää vain oppia pois. Esimerkiksi sukupuolen mainitseminen on usein tarpeetonta. Varsinkin tilanteissa, joissa se vaikuttaa vähättelevältä lisäkkeeltä. Esimerkkinä urheilumaa- ilma, jossa on jalkapalloilijoita ja naisjalkapalloilijoita. Sukupuoli tulisi ilmaista vain silloin, kun asia vaatii ymmärtämistä siitä, kummat kisat ovat esimerkiksi kyseessä. (Vainikainen 2022, 25)

Usein huomioimatta syrjimättömässä kielenkäytössä jäävät ableistiset eli vammaisuutta tai sairautta syrjivät termit. Ableismi sanana tulee englannin kielen sanasta able, eli kykenevä. Yhteiskunnassa normina oletetaan kaikilla olevan toimiva liikunta- ja aistikyky sekä kyky osallistua sosiaalisiin kanssakäymisiin. Kaikki, jotka putoavat tämän normin ulkopuolelle, nähdään poikkeamina. Mediassa vammaisia ja sairaita ihmisiä näytetään usein vain selviytymistaisteluina ja sankaritarina- noina. (Vainikainen 2022, 55)

Ableistisia kielikuvia näkee mediassa yllättävän paljon, koska ne ovat juurtuneet kielenkäyt- töömme. Esimerkkinä sanonta ”kaikuu kuuroille korville” voidaan tulkita käytännössä niin, että kuurous on välinpitämättömyyttä, vaikka sitä ei olisi tarkoitus viestiä. Tällainen kielenkäyttö voi kuulo- vammaisesta tuntua loukkaukselta ja aiheuttaa pitkäaikaisia henkisiä ongelmia. (Nović 2021)

3 Kysely

Hankkimani aineisto jakautuu kahteen osaan. Ensimmäinen osa on jo edellisissä osissa mainittu aiemmin julkaistu kirjallisuus, tutkimukset sekä sanastot. Toisena osana on teettämäni kysely Amnestyn Suomen osaston viestintätiimille ja aktiivijäsenille. Kyselyn tavoitteena oli selvittää mihin aihealueisiin viestintäoppaassa tulisi keskittyä.

3.1 Kohderyhmän valinta

Kyselyn vastaajat on rajattu tarkoituksellisesti tiettyihin kohderyhmiin, jotta vastaukset olisivat oikeasti hyödyllisiä projektin kannalta. Koska tarvitsin kummankin puolen (sisäisen ja ulkoisen) mielipiteen asiaan, oli olennaista teettää kyselyt sekä työntekijöille, että yleisölle.

Amnestyn viestintätiimissä on sen verran paljon työntekijöitä, että vastaukset heiltä riittävät antamaan selkeän kuvan ongelmakohdista. Jos kysely olisi teetetty koko toimistolle olisivat vastaukset saattaneet olla liian epämääräisiä.

Yleisölle tehtävän kyselyn vastaajien rajaaminen ei ollut yhtä selkeää kuin sisäisen kyselyn. Mietimme yhdessä Amnestyn viestintäpäällikön kanssa mistä saisimme kaikista olennaisimmat vastaukset, ja päädyimme Amnestyn aktiivijäseniin. Aktiivijäseniin kuuluu henkilöitä, jotka ovat aktiivisesti mukana Amnestyn toiminnassa tavalla tai toisella. Uskoimme, että Amnestyyn sitoutuneilta ihmisiltä saa projektin kannalta parhaimmat vastaukset. Koska Amnesty on hyvin tunnettu ihmisoi-keusjärjestö, kyselyn massajakelu olisi voinut kerätä esimerkiksi paljon trolleja ja näin häiritä tiedonkeruuta.

3.2 Kyselyn toteutus

Luonnosteltuani kyselyn rakenteen ja saatekirjeen kävimme sitä läpi yhdessä Amnestyn viestintäpäällikön ja viestintäasiantuntijan kanssa. Lisäsin heidän ehdotuksiansa perusteella muutamia asioita ja muokkasin kyselyt sopiviksi kohderyhmilleen. Tämän jälkeen kokosin kyselyt Jotformilla. Jotform on ilmainen kyselytyökalu verkossa. (Kts. liite 1.)

Molemmat kyselyt pitivät sisällään yhden monivalintakysymyksen ja kaksi avointa kysymystä. Monivalinta kysymyksen tarkoituksena on selvittää, mitkä aihealueista aiheuttavat eniten päänvaivaa. Avomissa kysymyksissä taas on tavoitteena kuulla vastaajan omia kokemuksia ja ideoita. Monivalinta hieman ohjaa vastaajan ajatusprosessia, jotta avoimiin kysymyksiin olisi helpompi vastata. Menen kysymysten sisältöön tarkemmin seuraavassa osiossa.

Halusin pitää sekä saatekirjeen että kyselyn napakkana, jotta saisin mahdollisimman paljon ja mahdollisimman hyviä vastauksia. Kyselyn lyhyden vuoksi viestintätiimillä oli myös mahdollisuus

varata aikaa sen täyttämiseen heidän tiimipalaveristaan. Saatekirjeessä toin lyhyesti esille aiheen sekä kyselyn käyttötarkoituksen. Kyselyllä ei ole mitään väliä, jos saatekirje karkottaa vastaajan pois heti kättelyssä. Tämän vuoksi se kannattaa pitää ytimekkäänä ja innostavana (Vehkalahti 2019, 47–48).

3.3 Kyselyn kysymykset

Kumpikin kysely koostuu yhdestä monivalintakysymyksestä ja kahdesta avoimesta kysymyksestä. Yleisölle suunnatun kyselyn ensimmäinen kysymys on:

1. Mikä aihepiiri Amnestyn viestinnässä on vaikeasti ymmärrettävää, epäselvästi ilmaistu tai muuten kaipaa hieman selkeyttämistä/päivittämistä? Voit valita useamman.
  - a. Ilmasto ja oikeudenmukainen siirtymä
  - b. Kokoontumisvapaus
  - c. Ihmisoikeuspuolustajat
  - d. Sosiaaliturva
  - e. Pakolaiset ja turvapaikanhakijat
  - f. Seksuaalioikeudet, suostumus ja abortti
  - g. Transihmisten oikeudet
  - h. Sotarikokset
  - i. Kuolemantuomio
  - j. Ei mikään
  - k. Joku muu, mikä?

Sisäisessä kyselyssä vastaava kysymys on:

1. Mikä aihepiiri aiheuttaa eniten epävarmuutta/vaikeuksia viestinnässä? (Kääntämisessä, termistössä...) Voit valita useamman.
  - a. Ilmasto ja oikeudenmukainen siirtymä
  - b. Kokoontumisvapaus
  - c. Ihmisoikeuspuolustajat
  - d. Sosiaaliturva
  - e. Terveyserot
  - f. Pakolaiset ja turvapaikanhakijat
  - g. Seksuaalioikeudet, suostumus ja abortti
  - h. Transihmisten oikeudet
  - i. Sotarikokset
  - j. Ihmisoikeustyön rakenteet
  - k. Kuolemantuomio

- l. Ei mikään
- m. Joku muu, mikä?

Kysymykset ja vastausvaihtoehdot ovat hyvin samanlaisia keskenään, mutta ne ovat muokattu kohderyhmälle sopiviksi. Sisäisessä kyselyssä vastausvaihtoehtoja on muutama enemmän, koska tietämystä aiheista löytyy sisäisesti luultavasti paremmin. Vastausvaihtoehdot ovat teemoja, joita Amnesty käsittelee paljon.

Toinen kysymys yleisön kyselyssä on:

- 2. Osaatko kertoa esimerkkejä tilanteista, joissa et ole ymmärtänyt jotain termiä/sanaa/käsitettä Amnesty viestinnässä? Voit kertoa monia.

Sisäisessä kyselyssä vastaava kysymys on:

- 2. Osaatko kertoa esimerkkejä tilanteista, joissa olet ollut epävarma käyttämästäsi sanastosta/käännöksestä/ilmaisusta? Voit kertoa monia.

Jälleen kysymykset ovat keskenään hyvin samanlaisia, mutta räätälöity kohderyhmilleen. Tarkoituksena on saada selville asian kummaltakin puolelta ilmenevät ongelmat. Kysymys on avoin, jotta vastaaja voi vapaasti kirjoittaa omista kokemuksistaan.

Kolmas ja viimeinen kysymys yleisön kyselyssä on:

- 3. Parannusehdotuksia Amnesty viestintään?

Tiimin kyselyssä viimeinen kysymys viittaa edelliseen kohtaan:

- 3. Millaista apua olisit tällaisessa tilanteessa tarvinnut?

Näillä kysymyksillä on tarkoituksena löytää ratkaisuja vastaajien havaitsemiin ongelmakohtiin. Mielestäni on tärkeää kysyä mielipiteitä juuri niiltä henkilöiltä, jotka viettävät asian parissa eniten aikaa.

3.4 Kyselyn tulokset

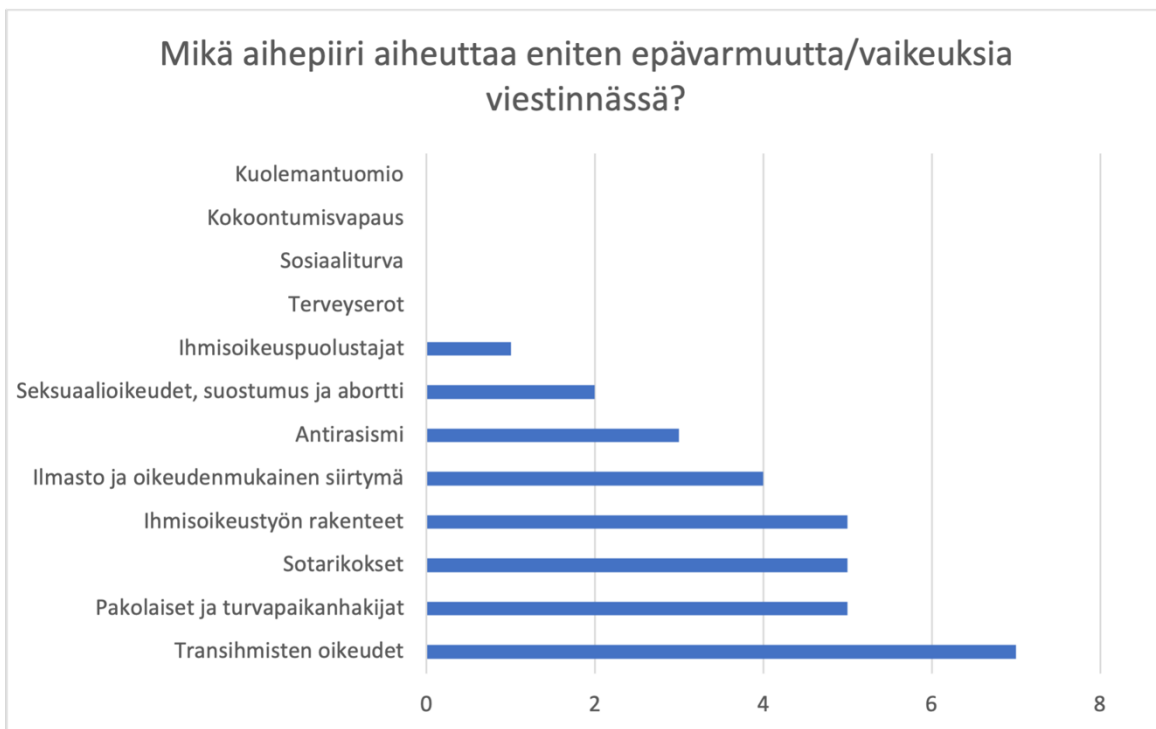
Sain vastaukset kyselyihin eri ajankohtina. Viestintätiimin jäsenet vastasivat kaikki samaa aikaan palaverin yhteydessä ja yleisö ripotellen sähköpostin saatuaan. Avaan kummankin kyselyn tuloksia erikseen.

3.4.1 Sisäisen kyselyn tulokset

Vastaajia sisäisessä kyselyssä oli kymmenen. Ensimmäisessä kysymyksessä (Mikä aihepiiri aiheuttaa eniten epävarmuutta/vaikeuksia viestinnässä?) eniten mainintoja sai ”transihmisten

oikeudet” (seitsemän mainintaa), ”pakolaiset ja turvapaikanhakijat” (viisi mainintaa), ”sotarikokset” (viisi mainintaa) ja ”ihmisoikeustyön rakenteet” (viisi mainintaa). Näitä seurasivat ”ilmasto ja oikeudenmukainen siirtymä” (neljä mainintaa), ”seksuaalioikeudet, suostumus ja abortti” (kolme mainintaa) ja ”ihmisoikeuspuolustajat” (yksi maininta). ”Muu, mikä?” -kohtaan vastattiin kolme kertaa *antisismi*, jonka vuoksi myös se on nostettu kuvaajaan.

Kukaan vastaajista ei valinnut kuolemantuomiota, kokoontumisvapautta, sosiaaliturvaa tai terveyseroja vaihtoehtoista.

Kuva 1: Vastaukset kysymykseen ”Mikä aihepiiri aiheuttaa eniten epävarmuutta/vaikeuksia viestinnässä?”. Eniten mainintoja sai ”transihmisten oikeudet”.

Toisessa kysymyksessä (Osaatko kertoa esimerkkejä tilanteista, joissa olet ollut epävarma käyttämästäsi sanastosta/käännöksestä/ilmaisusta?) vastaukset olivat keskenään hyvin samanlaisia, mutta teemoiltaan eroavia.

” On ollut tilanteita, joissa englanniksi tehdyssä tutkimuksessa olevat termit ovat olleet vaikeita kääntää suomeksi. Sukupuolen moninaisuuteen ja transihmisten oikeuksiin liittyvät termit ovat joskus olleet vaikeita ymmärtää suomeksi.”

” Ilmasto on teemana uusi ja koko tematiikkaan liittyy paljon arvovalintoja sanojen välillä, kuten puhummeko lämpenemisestä vai kuumenemisestä, entä ilmastonmuutos vai ilmasto-kriisi... Turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin liittyy paljon sanoja, joita käytetään väärin (maahanmuuttaja, turvapaikanhakija, pakolainen, siirtolainen, yms.) Kaikkiaan tematiikka on hankalaa, ja kun yrittää viestiä hankalasta asiasta selkeästi, vetää monia mutkia liian suoraksi ja lopputulos on lopulta edelleen vaikea saavuttaa tai ymmärtää. Antirasismiin liittyvä työ on

uutta ja siinä termeillä on iso merkitys, mutta termit ovat vaikeita ja Suomessa vielä vakiintumattomia.”

” Ihmisoikeusjärjestelmässä on niin paljon eri elimiä ja instansseja, että ne puuroutuvat keskenään. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevan asiantuntijaviestinnän kieli elää koko ajan ja tuntuu, etten pysy siinä mukana. Tuntuu, että yksittäisistä sanoista ja valituista kehyksistä tulee aina palautetta, että ne ovat jotenkin vääriä. Vaikeinta on, että palautetta tulee niin samaa kuin eri mieltä olevilta, eli koskaan ei voi voittaa. ”

Kolmannen kysymyksen (Millaista apua olisit tällaisessa tilanteessa tarvinnut?) vastaukset olivat lähes kaikki yhtä mieltä: Amnestyllä pitäisi olla jossain koottuna yhteen tarpeelliset termit ja sanastot. Maininta pääviestien hiomisesta nousi myös pinnalle.

” Jonkinlainen sanasto olisi oikein hyvä, jossa avattaisiin yleisimmät termit - toki googlaamalla-kin pääsee suht pitkälle, mutta aina ei voi olla varma mikä on taas Amnestyllä vakiintunut käytössä oleva termi. Tällaisen olemassaolo vahvistaisi omaa varmuutta kirjoittaessa, lisäisi omaa osaamista ja vähentäisi vaikuttamistiimiläisten painetta oikolukea kaikki ulospäin menevä tekstituotos. Olisi hyvä, jos tämä sanasto löytyisi helposti ja siihen ohjattaisiin myös perehdytyksissä tai otettaisiin sen läpikäymiseen yhdessä aikaa.”

” Meillä on selkeämpi linjoja sanastosta olemassa esimerkiksi aborttiin yms, mutta näitä linjauksia ei ole koskaan koottu minnekään yhteen paikkaan, josta ne löytyisivät uudelle työntekijälle helposti. Jos kunkin teeman sanastoa ja Amnestyn linjauksia voisi kerätä yhteen paikkaan, se helpottaisi arjen työtä.”

” Jonkinlainen yhteinen termipankki, jota kasvatetaan ajan kuluessa, voisi olla hyvä.”

3.4.2 Ulkoisen kyselyn tulokset

Ulkoisen kyselyn vastaajamäärä jäi todella heikoksi. Aktivistiviestin yhteydessä lähetettyyn kyselyyn vastasi vain viisi ihmistä. Vastausaikaa annoin kaksi viikkoa, koska en usko, että moni enää tämän ajan jälkeen lukisi sähköpostiviestiä tai palaisi siihen.

Ensimmäisessä kysymyksessä (Mikä aihepiiri Amnestyn viestinnässä on vaikeasti ymmärrettävää, epäselvästi ilmaistu tai muuten kaipaa hieman selkeyttämistä/päivittämistä?) Eniten vastauksia sai ”ei mikään” (kolme mainintaa), tämän jälkeen ”transihmisten oikeudet” (kaksi mainintaa) ja kolmantena ”sotarikokset” (yksi maininta). Loput vaihtoehdoista eivät saaneet yhtään mainintoja. ”Joku muu, mikä?” -kohtaan tuli yksi vastaus, jonka tulkitsin trolliksi:

”Amnestyn harjoittama jälkikolonialismi afrikkalaisten piikkimyrkyttämiseksi valepandemian aikana. ”

Kuva 2: Vastaukset kysymykseen ”Mikä aihepiiri Amnestyn viestinnässä on vaikeasti ymmärrettävää, epäselvästi ilmaistu tai muuten kaipaa hieman selkeyttämistä/päivittämistä?”. Eniten vastauksia sai ”ei mikään”.

Toiseen kysymykseen (Osaatko kertoa esimerkkejä tilanteista, joissa et ole ymmärtänyt jotain termiä/sanaa/käsitettä Amnestyn viestinnässä?) oli vastannut vain yksi ihminen:

”Transihmisten osalta tarkistan termejä itse, sillä ne tuntuvat lisääntyvän ja tarkentuvan tiuhaan, jos asiaa ei seuraa koko ajan. Mikä on ihan oikein. Sotarikosten osalta aihe on niin raskas, etten oikein jaksa seurata. Liika on liikaa.”

Kolmanteen kysymykseen (Parannusehdotuksia Amnestyn viestintään?) tuli kaksi vastausta:

”Kevätseminaarissa ymmärsin Ocalanie-säätiön edustajan kertoneen heidän siirtyneen vaikuttamistyöstä myös humanitaarisen apuun. Itselleni tärkeää on, että Amnestyssä toiminta, myös viestinnässä tuodaan aina esiin ihmisoikeusperustaisena. ”Auta nyt”, ”Apua avun tarvisijoille” on inhimillinen lähtökohta, mutta on viime aikoina ollut liiallisesti esillä suhteessa IO-perustaisuuteen. Toivottavasti osaan ilmaista itseäni ymmärrettävästi.”

”Amnesty voisi tehdä paljon saavutettavuuden parantamiseksi. Olisi esimerkiksi hyvä, jos Amnestyn nettisivuista olisi olemassa selkokielen versio, jossa olisi tärkeimmät sisällöt.”

3.5 Analyysi

Koska ulkoisen kyselyn vastaajamäärä jäi niin pieneksi, on vaikea sanoa varmaksi, mitä mieltä yleisö on Amnestyn viestinnästä. Vähäisten vastausten perusteella vaikuttaa ainakin siltä, että

mitään suurta muutosta ei ole tarpeellista tehdä ulkoisessa viestinnässä. Tämä mielessä on turvallista siis keskittyä lähinnä viestintätiimin tarpeisiin ja toiveisiin.

Sisäisen viestinnän kyselyssä sanoma oli aika selkeä: tarvitaan jonkinlainen sanasto tai terminpankki, johon kerätään kaikki tarvittavat termit. Tämä vahvisti siis havaintoani siitä, että Amnestyn viestintätiimi hyötyisi tällaisesta käsikirjasta. Sanastoa painotettiin paljon, jonka vuoksi päätin tehdä siitä oppaan pääasian. Sanastojen tukena ovat vastauksissa myös esille tulleet käännökset ja ilmaisut.

Teemoista eniten kummassakin kyselyssä pinnalle nousivat transihmisten oikeudet, pakolaiset ja turvapaikanhakijat, sotarikokset, ihmisoikeustyön rakenteet, ilmasto ja oikeudenmukainen siirtymä sekä antirasismi. Tämän tiedon avulla pääsin etenemään oppaan teemojen valintaan.

Jotta pystyisin tekemään oppaasta mahdollisimman hyvän ja kattavan koin, että aiheita on yhdistettävä muutamaksi isommaksi kokonaisuudeksi. Päädyin viiteen teemaan: sateenkaaritietoinen kieli, sukupuolitietoinen kieli (sateenkaaritietoisen kielen toinen osa), antirasistinen kieli, pakolaiset ja turvapaikanhakijat sekä ilmasto. Näiden lisäksi päätin lisätä joukkoon osion selkeästä kielestä, joka on tärkeä osa inklusiivista viestintää.

4 Oppaan kokoaminen

Kuten aikaisemmin mainitsin, jaoin oppaan teemoihin, jotka määräytyivät lähinnä sisäisen kyselyn vastausten perusteella. Teemoiksi valikoitui sateenkaaritetoinen kieli, sukupuolitetoinen kieli, anti-rasistinen kieli, pakolaiset ja turvapaikanhakijat sekä ilmasto. Lisäsin vielä osion selkeälle kielelle, koska se kattaa kaikki teemat inklusiivisessa viestinnässä.

Käytin lähteinäni jo valmiiksi koottuja sanastoja sekä sivustoja, joita ylläpitävät aiheista viestivät tahot. Koska opinnäytetyö on tehty toimeksiantona Amnestyille, pyrin käyttämään mahdollisimman paljon heidän suosittemiaan lähteitä. Koin myös erityisen tärkeäksi, että vähemmistöjä koskevien aiheiden lähteet tulevat vähemmistöiltä itseltään. Itse valkoisena cis-naisena olen velvollinen antamaan äänen heille, jota asia koskee.

En kopioinut suoraan mitään sanastoa, vaan valikoin mielestäni tärkeimmät termit Amnestyyn kannalta ja muotoilin selityksestä mahdollisimman helposti ymmärrettävän muuttamatta sen sisältöä. Pyrin katsomaan termille selityksen aina vähintään kahdesta suomenkielisestä lähteestä sekä yhdestä englanninkielisestä.

Pyrin tekemään oppaasta sisällön lisäksi myös visuaalisesti miellyttävän. Taitoin viestintäoppaan InDesignilla keräämieni materiaalien perusteella. Jaoin oppaan eri osioihin ja tein siitä helposti selattavan, jotta tiedon löytyminen olisi mahdollisimman nopeaa ja helppoa. Kokosin myös erillisen version Word-pohjalle, jotta tulevaisuudessa tiedon lisääminen ja päivittäminen olisi helppoa viestintätiimille. Seuraavaksi avaan teemoja enemmän.

4.1 Selkeä kieli

Selkeän kielen osuudessa lähteinä toimivat Kotimaisten kielten keskus (Pyhälahti 2016), ohjesivusto Saavutettavasti.fi (Saavutettavuuskirjasto Celia 2022) sekä konsultointiyritys Selkee (Wessman 2019). Halusin saada lähteen kielen käyttöön viralliselta taholta (Kotus), saavutettavuusnäkökulmasta (Saavutettavasti.fi) sekä yritysnäkökulmasta (Selkee) jotta osio vastaisi parhaiten selkeän kielen käyttöä organisaatiossa.

Aloitan oppaassa jokaisen osion pohjustuksella siitä, miksi aihe on tärkeä:

”Viestinnässä tärkeintä on se, että tullaan ymmärretyksi. Vaikeaselkoinen kieli on syrjivää ja voi pahimmassa tapauksessa jopa karkottaa yleisön pois. Tämän takia tärkeä osa syrjimätöntä viestintää on selkeä kieli, eli ymmärrettävä yleiskieli. Se ei sisällä kielioppivirheitä tai hankalaa termistöä. Sen tulisi olla niin ymmärrettävää, että yleisö tajuaa mistä on kyse ensimmäisellä luku- tai kuuntelukerralla.

Selkeä kieli on eri asia kuin selkokieli, joka on tarkoitettu niille, joilla on vaikeuksia esimerkiksi kieli-aidon takia ymmärtää yleiskieltä. Selkokieleen on olemassa erikseen ohjeistukset.

Tärkeää on miettiä kohderyhmää ja heidän ymmärrystään aiheesta. Amnestyn seuraajat ovat ehkä enemmän perillä ihmisoikeuksia koskevista asioista, mutta eivät kuitenkaan samalla tasolla kuin asiantuntijat. Erilaisten termistöjen ymmärrys voi riippua myös paljon kohderyhmän iästä. Vanhempi väestö ymmärtää esimerkiksi paremmin vuosikymmenien takaisia tapahtumia, kun taas nuorempi väestö esimerkiksi sateenkaarisanastoa.

Usein ammattiryhmissä alan termistöt muodostuvat arkiseksi sisäisessä viestinnässä, minkä takia on tärkeää muistaa avata termistöä ulos viestiessä. Vaikeaan termiin voi jäädä jumiin, jolloin koko viesti saattaa mennä ohi. Asian ymmärrettävyyttä voi auttaa kuvitus tai infografiikka. Jos vieraskielisellä sanalla ei ole vakiintunutta suomenkielistä sanaa, kannattaa suomennoksen viereen laittaa sulkuihin myös sanan alkuperäinen muoto.

Selkeään kieleen kuuluu ymmärrettävän termistön lisäksi paljon muutakin. Kannattaa suosia esimerkiksi aktiivimuotoisia verbejä passiivin sijaan. Eli sanotaan mieluummin ”teen, teet, teemme” kuin ”tehdään”. Myös lauseenvastikkeita ja muita kikkailuja kannattaa vältellä, jos ne tuntuvat liian monimutkaisilta yleisön näkökulmasta. Vanhentuneet kielikuvat kannattaa myös jättää suosiolla pois.”

4.2 Sateenkaaritietoinen kieli

Sateenkaaritietoisien osion lähteinä toimivat ihmisoikeusjärjestö Seta (Seta 2021), seksuaali- ja sukupuoliyhteisöjen verkkolehti Kehrääjä (Kehrääjä 2020), Helsinki Pride -yhteisö (Helsinki Pride -yhteisö 2023) sekä englanninkielinen sateenkaaritietolähde The Safe Zone Project (The Safe Zone project 2023). Halusin käyttää lähteinä ainakin yhtä Amnestylle tuttua yhteistyökumppania (Seta ja Pride) sekä jotain muuta media-alustaa (Kehrääjä). Käännöksiin tarvitsin englanninkielisen lähteen (The Safe Zone). Tärkeää oli saada sanastoja, joita vähemmistöt ovat itse koonneet.

Sateenkaaritietoisien kielen pohjustus:

”Inklusiivisen kielen käyttö on hyvin tärkeää ihmisten hyvinvoinnin kannalta. Jos ihmistä jatkuvasti mitätöidään ja loukataan kielellisesti voivat seuraukset olla vakavia.

Sanavalinnat ovat helpoin tapa ”valita puolensa” kielessä. Syrjivä kielenkäyttö on valinta, oli se sitten tietoinen tai ei. Uusien termien opetteleminen vie tietenkin aikansa, joten vahinkoja sattuu ja niihin suhtaudutaan yleensä ymmärtäväisesti.

Sateenkaari-ihmiset ovat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Seksuaalivähemmistöön kuuluvan henkilön seksuaalinen suuntautuminen on muu kuin heteroseksuaalisuus (esimerkiksi lesbot, homot ja bi-, pan- ja aseksuaalit).

Sukupuolivähemmistöillä viitataan ihmisiin, jotka eivät koe syntymässä heille määriteltyä sukupuolta omakseen tai henkilöitä, joiden sukupuoli ja sen ilmaisu ei vastaa normatiivista käsitystä sukupuolesta (esimerkiksi transsukupuoliset, muunsukupuoliset ja intersukupuoliset).

Koska sateenkaaritietoinen kieli kattaa niin paljon sanastoa, on tämä osuus jaettu kahteen: ensimmäisessä osuudessa on lähinnä seksuaalivähemmistöjä käsitteleviä termejä ja toisessa osassa keskitytään sukupuolivähemmistöihin.”

4.3 Sukupuolitietoinen kieli

Sukupuolitietoinen kieli on jatkoa Sateenkaaritietoiselle kielelle, joten lähteet pysyvät samoina. Sukupuolitietoisin kielen pohjustus:

”Sukupuoli koostuu erilaisista sosiaalisista, psykologisista, kulttuurisista, geneettisistä, kehityksellisistä ja hormonaalisista ominaisuuksista (Sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvosto ETENE). Ennen kaikkea se perustuu omaan kokemukseen ja määritelmään.

Koko ajan uudistuvan kielen avulla on myös mahdollista antaa asioille nimiä ja näin tehdä niistä näkyviä. Esimerkkinä viime vuosina paljon esillä ollut muunsukupuolisuus on sanana uusi, mutta asiana vanha. Oikeiden termien käyttäminen auttaa ihmisiä ymmärtämään omia kokemuksiaan ja omaa identiteettiään.

Kuten aikaisemmassa osuudessa on jo todettu: sanavalinnoilla on suuri merkitys. Sateenkaari-ihmisiä syrjivää kielenkäyttöä näkee arkisesti esimerkiksi puhuttaessa ”naistenvaivoista”, kun puheena on esimerkiksi kuukautiset, vaikka ”vaiva” ei ole pelkästään naisilla. Suoraan häirinnäksi voidaan luokitella deadnimen tahallinen käyttö. Deadname on nimi, jota henkilö ei enää käytä esimerkiksi korjattuaan sukupuolensa.

Sukupuolitietoinen kielen käyttö kattaa myös kulttuuristen stereotyyppien huomioimisen. Esimerkiksi ”toksinen” eli myrkyllinen maskuliinisuus näkyy puheeseemme juurtuneissa lauseissa kuten ”kestä kuin mies” ja ”pojat on poikia”. Tällaiset ilmaisut antavat sellaisen kuvan mieheydestä, että herkkyyks tai heikkous eivät kuulu siihen ja että miehet saavat ”törtöillä” luvan kanssa muita enemmän. Tämä alentaa myös muita sukupuolia, jotka nähdään ”heikkoina” miesten vieressä. Viestintä on hyvä tapa purkaa näitä ajattelutapoja.”

4.4 Antirasistinen kieli

Antirasistisen kielen lähteinä toimivat oikeusministeriön nettisivu Yhdenvertaisuus.fi suomeksi ja englanniksi (Oikeusministeriö 2023b), yhdistys ja kulttuurimedia Ruskeat Tytöt (Thurén 2018), mixed-suomalaisten yhteisö Mixed Finns (Jäske, Niemi-Sampan & Waenthongkham 2022) sekä feministinen ja antirasistinen kansalaisjärjestö Fem-R (Fem-R 2023). Halusin käyttää lähteenä virallista tahoa (Yhdenvertaisuus.fi) sekä järjestöjä (Fem-R, Mixed Finns ja Ruskeat tytöt), joissa toimii itse rasismia kokeneet henkilöt. Englanninkieliseksi lähteeksi valitsin Yhdenvertaisuus.fi:n englanninkielisen sivuston, jotta tiedot täsmäisivät mahdollisimman hyvin.

Antirasistisen kielen pohjustus:

”Yhteiskuntamme on valitettavasti rakentunut valkonormatiivisuuden ympärille. Käsite tarkoittaa sitä, että valkoinen länsimaalainen ihminen nähdään normaalina, jolloin ei-valkoinen näyttäytyy epänormaalina. Tämä ajattelutapa on kuitenkin vain ihmisten luoma valtahierarkia, joka on purettavissa.

Jokainen voi omalla toiminnallaan edistää antirasismista toimintaa. Antirasistiseen viestintään kuuluu isona osana sanasto, joka on ajan tasalla ja edistää yhdenvertaista viestintää. Sanavalinnat pitävät sisällään ennakkoluuloja, jotka saattavat aiheuttaa vahinkoa sitä tarkoittamattakin.

Tuomalla puheeseemme rodullistettuja identiteettejä, lisäämme näkyvyyttä ja haastamme valkoisuusnormia. Maailma on onneksi ottanut isoja askeleita yhdenvertaisuuden edistämisen eteen. Ennen arkikielessä esiintyneet vähemmistöjä koskevat termit koetaan nykyään syrjiviksi. Nyt nimeäminen on siirtynyt valtaväestöltä itse vähemmistöjen käsiin.”

4.5 Pakolaiset ja turvapaikanhakijat

Osion Pakolaiset ja turvapaikanhakijat lähteinä toimivat Maahanmuuttovirasto (Maahanmuuttovirasto 2023) ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023). Koska sanasto tässä osiossa on virallista, päätin ottaa lähteiksi myös viralliset tahot. Maahanmuuttoviraston laatimassa sanastossa on valmiiksi käännettynä termit, joita hyödynsin.

Osion pakolaiset ja turvapaikanhakijat pohjustus:

”Viimeisen vuosikymmenen aikana maahanmuutto on Suomessa lisääntynyt huomattavasti. Maahanmuuttoon liittyy paljon vaikeaa terminologiaa, joka kuitenkin tulisi olla kuitenkin ajan tasalla.

Kuten muissakin aiheissa, tässäkin sanavalinnoilla on suuri merkitys. Useasti mediassa käsitellään maahanmuuttoa ongelmalähtöisesti. Ongelmallisuus huokuu usein negatiivispainoiteisista termeistä, kuten pakolaistulva ja laitton siirtolainen.

Tähän osioon on koottu tärkeitä käsitteitä liittyen aiheeseen. Edellisestä osiosta löydät antirasistisen sanaston.”

4.6 Ilmasto

Osion Ilmasto lähteinä toimivat YK (Yhdistyneet kansakunnat 2011), tulevaisuustalo Sitra (Sitra 2022) ja Open ilmasto-opas (Open ilmasto-opas 2019). Tähän osioon halusin lähteen viralliselta taholta (YK) ja siitä riippumattomalta taholta (Sitra) sekä lisäyksenä Opetushallituksen rahoittaman Open ilmasto-oppaan, jossa termit on selitetty auki hieman helpommin. Käännökset sain Sitran ja YK:n englanninkielisiltä sivuilta.

Osion ilmasto pohjustus:

”Ilmastoviestintä on Amnestylla melko tuore viestinnän muoto, mutta sitäkin tärkeämpi. Sen avulla voidaan esimerkiksi pyrkiä vaikuttamaan yksilöiden ja yhteisöjen toimintaan ilmastonmuutoksen hillinnän edistämiseksi.

Ennen tätä tulee termistön olla hyvin hallussa. Ilmastosanaston lisäksi aiheeseen liittyy paljon laisäädännöllistä tematiikkaa, joka sisäistämisen jälkeen tulisi osata avata yleisölle.

Vaikeat ilmaisut eivät välttämättä sano mitään valtaosalle ihmisistä. Mitä selkeämmin asia ilmaistaan tai mitä lähempänä se on yleisöään, sitä paremmin viesti välittyy.

Ilmastokriisissä kyse on myös ihmisoikeuksista, eikä sen hillintä tulisi tapahtua ihmisoikeuksien kustannuksella. Tätä on tärkeää korostaa Amnesty ilmastoviestinnässä.”

4.7 Visuaalisuus

Ulkonäöltään pyrin tekemään oppaasta Amnesty näköisen käyttämällä heidän fonttejaan, logojaan sekä ikoneitaan. Amnestyille on tyypillistä, että opaskirjat ovat vaakatasoisia ja A4-kokoa, jonka takia jatkoin samalla linjalla. Tämä mahdollistaa esimerkiksi sivujen tulostamisen omalle työpisteelle.

Tein harjoitteluni aikana paljon oppaiden taittoa, jonka vuoksi Amnesty tapa tehdä taittoa on hyvin hallussa. Kaikki visuaalinen materiaali on myös jaettu Amnesty viestintätiimille, jotta he voivat lisätä asioita käsikirjaan ajan myötä.

4.7.1 Kansilehti

Yhdistin kansilehdessä Amnestyn omia ikoneita itse piirtämiini ikoneihin kootakseni rykelmän, joka kuvastaa kaikkia aiheita mitä viestinnässä käsitellään. Halusin luoda paperin kaltaista tekstuuria, jotta kirjasta tulisi perinteisen paperisen kirjan näköinen.

Kuva 3: Viestinnän käsikirjan kansilehti.

4.7.2 Värit

Päätin tehdä jokaiselle osuudelle oman värimaailman, jotta ne olisivat helposti eroteltavissa. Jos kirjanen joskus esimerkiksi painettaisiin, nopealla selaamisella huomaa jo eri osioiden vaihtuvan. Osioilla on tietty oma väri, mutta muutama eri sävy korostuksena.

Värimaailma on melko haalea ja kaikki värit ovat säädetty saman sävyisiksi. Myös korostusvärit ovat samaa sävyä keskenään. Paperinen teksturi on jatkuva teema koko kirjan läpi.

4.7.3 Jaottelu

Lähes kaikki osuudet on jaettu samalla tavalla: ensimmäisellä sivulla on luonnollisesti kansilehti, toisella pohjustus sekä niin sanottu "Dos & Don'ts" -osuus, jossa on vinkkejä siihen, miten kyseisen teeman asioista tulisi ja ei tulisi viestiä. Viimeiseltä kahdelta sivulta löytyy sanastoa. Pysin

jaottelemaan osat niin, että oppaasta on helppo löytää asioita nopeasti, sen lukeminen ei kyllästyä esimerkiksi perehdytettävää uutta työntekijää ja se on visuaalisesti miellyttävä.

Kuva 4: Esimerkki kansilehdestä, osion Sukupuolitietoinen kieli kansilehti.

Yhteiskuntamme on valitettavasti rakentunut valkonormatiivisuuden ympärille. Käsite tarkoittaa sitä, että valkoinen länsimaalainen ihminen nähdään normaalina, jolloin ei-valkoinen näyttyy epänormaalina. Tämä ajattelutapa on kuitenkin vain ihmisten luoma valtahierarkia, joka on purettavissa.

Jokainen voi omalla toiminnallaan edistää antirasistista toimintaa. Antirasistiseen viestintään kuuluu isona osana sanasto, joka on ajan tasalla ja edistää yhdenvertaista viestintää. Sanavalinnat pitävät sisälleen ennakkoluuloja, jotka saattavat aiheuttaa vahinkoa sitä tarkoittamattakin.

Tuomalla puheeseemme rodullistettuja identiteettejä, lisäämme näkyvyyttä ja haastamme valkoisuusnormia. Maailma on onneksi ottanut isoja askeleita yhdenvertaisuuden edistämisen eteen. Ennen arkielessä esiintyneet vähemmistöjä koskevat termit koetaan nykyään syrjiviksi. Nyt nimeäminen on siirtynyt valtaväestöltä itse vähemmistöjen käsiin.

Tämä osio käsittelee antirasistista sanastoa.

DON'ts

Henkiön etnisyydestä ei ole aina tarpeellista puhua, jos se ei ole merkityksellistä kontekstissa.

Älä peräänny rasismia käsittelevistä keskusteluista, koska pelkäät olevasi liian tietämätön.

Älä jätä yhdenvertaisuuden edistämistä muiden harteille, vaikka et itse kokisi rasismia.

Älä tyydy olemaan vain passiivisesti rasismia vastaan.

Älä vaadi muita tekemään töitä sinun puolestasi.

DOs

Jos se on merkityksellistä mainita, pyri tarkkuuteen.

Kuuntele, keskustele ja opi uutta.

Löydä oma roolisi. Ehkä voit hyödyntää omaa asemaasi syrjintää kokevien yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Antirasismi on aktiivista toimintaa rasismia vastaan.

Ota itse selvää asioista. Rasismin kokija ei ole velvollinen kertomaan sinulle kuinka asiat on.

Kuva 5: Toinen sivu osiosta "Antirasistinen kieli", jossa näkyy pohjustus sekä "Dos & Don'ts" -osio.

Dos & Don'ts osio jatkaa omalla tavallaan paperista "leikekirjan" tuntua. Pysin tekemään otsikoista sen näköiset, että ne on leikattu paperista ja liimattu tekstilaatikoiden päälle. Värimaailma myötäilee jotain osion omaa värimaailmaa muutama korostusvärillä.

Tämä osio pyrkii pohjustamaan sitä, miksi aiheeseen perehtyminen on tärkeää sekä jakamaan vinkkejä, joita kaikilla ei ehkä tulisi heti mieleen viestiessä kyseisestä aiheesta.

SANASTO

Androseksuaalisuus (*eng. androsexual*) = Viehätys maskuliinisuutta kohtaan, sukupuolista riippumatta.

Aseksuaali (*eng. asexual*) = Henkilö, joka kokee todella vähän/ ei lainkaan seksuaalista vetovoimaa muita kohtaan. Aseksuaali voi kokea muuta vetovoimaa, kuten romanttista tai emotionaalista.

Biseksuaali (*eng. bisexual*) = Henkilö, joka kokee seksuaalista/emotionaalista vetovoimaa samaa ja eri sukupuolta olevia kohtaan. Joillekin henkilöille sukupuolella ei ole merkitystä.

Gyne-/femiseksuaalisuus (*eng. gynosexual, femisexual*) = Viehätys feminiinisyttä kohtaan, sukupuolista riippumatta.

Hetero = Henkilö, joka tuntee seksuaalista/emotionaalista viehätystä muita kuin samaa sukupuolta olevia ihmisiä kohtaan.

Heteronormatiivisuus (*eng. heteronormative*) = Heteronormatiivisuus on ajattelutapa, jossa heterous nähdään kaikkia muita suuntautumisia toivotumpana, luonnollisempana ja parempana.

Homo = Henkilö, joka tuntee seksuaalista/emotionaalista vetoa samaa sukupuolta olevia ihmisiä kohtaan.

Homofobia (*eng. homophobia, biphobia*) = Pelkoa, vihaa ja inhoa samaan sukupuoleen kohdistuvaa vetoa kohtaan.

Lesbo = Nainen, joka tuntee seksuaalista/emotionaalista vetoa toisia naisia kohtaan.

LHBTIQ+ (*eng. LGBTIQ*) = Kirjainlyhenne sisältää alkukirjaimet sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista ryhmistä (lesbot, homot, bit, transihmiset, intersukupuoliset, queerit). Plussalla tarkoitetaan inklusiivista kattotermiä, jolla viitataan kaikkiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin.

Monoseksuaalisuus (*eng. monosexual*) = Henkilö, joka tuntee seksuaalista/emotionaalista vetoa vain yhtä sukupuolta olevia ihmisiä kohtaan.

Panoseksuaalisuus (*eng. pansexual*) = Henkilö, joka tuntee seksuaalista/emotionaalista vetoa kaikkia sukupuolia olevia ihmisiä kohtaan.

Kuva 6: Sanaston ensimmäinen sivu osuudessa "Sateenkaaritietoinen kieli".

Sanastot on koostettu niin, että ensimmäisenä on suomenkielinen termi, sitten suluisissa englanninkielinen termi ja viimeisenä selitys sanalle. Termit on järjestetty aakkosjärjestykseen, joten oikean kohdan löytäminen on helppoa. Myös uusien sivujen ja sanojen lisääminen sujuu helposti.

4.8 Palaute

Alun ideoinnin lisäksi pidin huolta siitä, että toimeksiantajani, eli Amnesty International oli mukana oppaan tekemisessä. Lähetin tuotoksen heille tarkastettavaksi tasaisin väliajoin. Sain heiltä vinkkejä eri organisaatioiden laatimiin sanastoihin, muiden Amnestyn osastojen tekemiin oppaisiin sekä pohjustustekstien kirjoittamiseen.

Saamani palaute käsitteli esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen määritelmän laajentamista sekä antirasismien kehystämistä vahvemmin valkonormatiivisuuteen. Kaikkia toiveita en valittavasti pystynyt toteuttamaan oppaassa, sillä aika ei riittänyt.

Lähetin myös viimeisen version hyväksyttäväksi heille, jotta opas olisi täysin käyttövalmis. Muutamana viimeisen vinkin lisäksi sain hyvää palautetta lopputuloksesta, joten uskon, että opas tulee Amnestylla käyttöön.

4.9 Tulokset

Tavoitteenani oli koota helposti selattava viestinnän käsikirja, josta Amnestyyn työntekijät hyötyisivät paljon. Lopputuloksena on 26-sivuinen opas, joka koostuu kansilehdestä, kuudesta alaluvusta ja takakannesta. Opas on visuaalisesti miellyttävä, siinä on selkeästi eroteltu kaikki teemat ja osiot ja sen sisältö on kattava. Termejä on helppo löytää: sisällysluettelosta oikea teema, teeman sanastosta aakkosjärjestyksen avulla oikea termi ja sen vierestä englanninkielinen käännös ja selitys. Sisältöä on myös helppo lisätä ajan myötä.

Opasta voi hyödyntää esimerkiksi käännöstoissa, perehdyttämisessä ja organisaation linjauksien koostamisessa. Työntekijät voivat helposti etsiä sen käsiinsä Sharepointin kautta tai tulostaa sivuja työpisteelleen. Kirjaa ei ole järkevää painaa, sillä sen sisältö saattaa muuttua hyvin nopealla tahdilla.

Vaikka teemoja piti hieman karsia ja yhdistellä ajankäytön takia, koin saaneeni koottua tärkeimmät asiat yhteen nippuun. Uusia termejä ja teemoja tulee koko ajan lisää, joten kirja on varmasti elävä projekti Amnesty toimistolla. Tärkeintä on kuitenkin se, että hyvät raamit ovat valmiina täytettäväksi.

Visuaalinen ilme noudattaa Amnesty tyylä, sillä siinä on käytetty heidän fonttejaan, logojaan sekä ikoneitaan. Itse piirtämäni ikonit sulautuvat jo olemassa oleviin logoihin, niin että ne toimivat yhdessä. Värit ovat hillityt, eivätkä ne hyppää silmille. Sävyt ovat kaikissa teemoissa samat ja lisää yhtenäisyyttä tuo paperimainen tekstuuri.

5 Pohdinta

Uskon, että tämä opinnäytetyö voisi olla hyödyllinen myös muille järjestöille, jotka käyttävät työsäännön paljon vaikeita termejä ja käännöksiä. Itseasiassa mikä tahansa taho voisi hyötyä vastaavalaisesta inklusiivista viestintää edistävästä oppaasta. Aloittaessani tämän opinnäytetyön luulin itse olevani aika hyvin perillä termistöistä, joita tulisin käsittelemään. Huomasin kuitenkin aika pian, että opin itsekin paljon uutta kootessani tätä kokonaisuutta. Luulen, että tulen hyötymään näistä opeista todella paljon tulevilla urallani.

Inklusiivinen viestintä kattaa niin paljon asioita, joita ei ole tullut aikaisemmin edes ajatelleeksi. Sain paljon oppeja myös henkilökohtaiseen viestintääni tämän projektin avulla. Jotkin sanavalinnat ja ilmaisut, joita olen pitänyt neutraaleina ovat avautuneet aivan uudella tasolla. Kiinnitän ehdottomasti omaan kielenkäyttöni enemmän huomiota tämän ansiosta.

Koen itse usein turhautumista sellaisissa tilanteissa, kun en ymmärrä jonkin vaikean sanan merkitystä. Sellaisissa hetkissä tulee haluamattakin hieman kouluttamaton olo, vaikka kaikkea ei voi tietenkään aina tietää. Siksi halusin koota tekemästäni käsikirjasta helposti ymmärrettävän. Sillä mitä hyötyä olisi lukea termistä, jota ei ymmärrä, ymmärtämättä myöskään sen selitystä. Ei mitään.

Opinnäytetyön tavoitteenani oli koota viestintää helpottava ja samalla inklusiivisuutta edistävä kokonaisuus, josta löytyisi sanastoa, käännöksiä ja vinkkejä tarvittavien teemojen sisällä. Mielestäni saavutin tavoitteen onnistuneesti. Tein raamit käsikirjalle ja varustin sen kattavasti tarvittavalla sanastolla. Pidin myös huolen siitä, että opasta on helppo jatkaa ja sinne voi lisätä asioita ajan myötä. Toivon, että tuotoksesta on paljon hyötyä Amnestyn viestintätiimille niin perehdytyksessä kuin arkipäiväisessä viestinnässä.

Koen hieman pettymyksenä sen, että yleisölle laadittu kysely jäi vastausten osalta hyvin suppeaksi. En tiedä olisiko kysely pitänyt sittenkin toteuttaa sosiaalisen median kanavoissa, vaikka mahdollisuus trolleille olisikin ollut suuri tai sitten tehdä yksittäisiä haastatteluja. Nyt kuitenkin jäi toinen puoli viestinnästä pimentoon, vaikka keskityinkin lähinnä sisäisiin viestinnän tarpeisiin. Ulkoiset mielipiteet olisivat ehkä antaneet lisää ideoita toteutukseen.

Sisäisen kyselyn tulokset taas olivat positiivinen yllätys. Vastaukset vahvistivat ajatustani tämän opinnäytetyön tärkeydestä ja teemat auttoivat rajaamaan alueen hyvin. Vastauksia oli mielenkiintoista analysoida ja yhdistää ideointiin. Myös ideointipalaveri viestintätiimiläisten kanssa auttoi paljon projektin alkuun.

Uskon, että Amnesty jatkaa kehitystyötä inklusiivisen viestinnän parissa tästäkin eteenpäin. Toivon tämän projektin auttavan tavoitteiden saavuttamisessa.

Lähteet

Alatalo, E 2019. Sateenkaari journalismissa-opas. Seta ry. Helsinki. Luettavissa: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/ammattilaisille/media/> Luettu: 5.3.2023.

Amnesty International Suomi. 2023a. Tietoa Amnestystä. Luettavissa: <https://www.amnesty.fi/tietoa-amnestysta/> Luettu: 13.3.2023.

Amnesty International Suomi. 2023b. Amnesty Internationalin Suomen osasto. Luettavissa: <https://www.amnesty.fi/tietoa-amnestysta/amnestyn-suomen-osasto/> Luettu: 13.3.2023.

Brodzik, C. 29.6.2021. Deloitte: The Power of Inclusive Language. Luettavissa: <https://www2.deloitte.com/us/en/blog/human-capital-blog/2021/inclusive-workplace-language.html> Luettu: 17.4.2023.

Fem-R. Sanasto. Luettavissa: <http://www.fem-r.fi/sanasto/> . Luettu: 11.3.2023

Helsinki Pride -yhteisö. 2023. Sateenkaarisanasto. Luettavissa: <https://pride.fi/tietoa-tukea/sateenkaarisanasto/> Luettu: 13.3.2023.

Hiilineutraalisuomi.fi, 11.4.2023. Ilmastoviestintä. Luettavissa: <https://www.hiilineutraalisuomi.fi/fi-fi/ilmastotyö/Viestintä> Luettu: 17.4.2023

Jäske, A., Niemi-Sampan, P. & Waenthongkham, J. Mixed Finns: Opas antirasistisempaan koulutusjärjestelmään. Luettavissa: <https://www.mixedfinns.fi/wp-content/uploads/2022/03/opas-antirasistisempaan-koulutusjarjestelmaan.pdf> Luettu: 19.3.2023.

Lehmussaari, J. 18.12.2020. Ahjo Communications: Kohti inklusiivista viestintää. Luettavissa: <https://ahjocomms.fi/kohti-inklusiivista-viestintaa/> Luettu: 6.3.2023.

Maahanmuuttovirasto. Sanasto. Luettavissa: <https://migri.fi/sanasto> Luettu: 11.3.2023.

Nović, S. 5.4.2021. The harmful ableist language you unknowingly use. BBC. Luettavissa: <https://www.bbc.com/worklife/article/20210330-the-harmful-ableist-language-you-unknowingly-use> Luettu: 5.3.

Kehräjä 4.12.2020. Opas sateenkaarisanastoon. Luettavissa: <https://kehräjä.com/opas-sateenkaarisanastoon/> Luettu: 11.3.2023

Oikeusministeriö. 2023b. Antirasistinen sanasto. Luettavissa: <https://yhdenvertaisuus.fi/sanasto> Luettu: 11.3.2023.

- Oikeusministeriö. 2023a. Arjen antirasistiset teot. Luettavissa: <https://yhdenvertaisuus.fi/arjen-anti-rasistiset-teot> Luettu: 17.4.2023.
- Open ilmasto-opas 25.4.2019. 25 sanaa ilmastosta. Luettavissa: <https://openilmasto-opas.fi/25-sanaa-ilmastosta/> Luettu: 15.4.2023
- Oxfam 30.3.2023. Inclusive Language Guide. Luettavissa: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621487/gd-inclusive-language-guide-130323-en.pdf;jsessionid=6FDFBC7DAD54725CFD11B6EFF4F1EAE6?sequence=4> Luettu: 20.4.2023
- Pyhalahti, M. 20.6.2016. Kotimaisten kielten keskus: Selkokieli ei ole sama asia kuin selkä kieli. Luettavissa: https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/minna_pyhalahti?17245_m=21357 Luettu: 7.3.2023.
- Saavutettavuuskirjasto Celia. 28.2.2022. Selkeä kieli. Luettavissa: <https://www.saavutettavasti.fi/%20verkkosisaltojen-saavutettavuus/selkea-kieli/> Luettu: 7.3.2023.
- Seta 24.3.2021. Sateenkaarisanasto. Luettavissa: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> Luettu: 8.3.2023.
- Sitra 2023. Tulevaisuussanasto. Luettavissa: <https://www.sitra.fi/tulevaisuussanasto/> Luettu: 23.4.2023
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Sukupuolittietoinen viestintä. Luettavissa: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/sukupuolittietoinen-viestinta> Luettu: 11.3.2023.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Luettavissa: <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/kasitteet> Luettu: 19.4.2023.
- The Safe Zone Project 2022. LGBTQ+ Vocabulary glossary of terms. Luettavissa: <https://thesafezoneproject.com/resources/vocabulary/> Luettu: 24.4.2023.
- Thurén, J. 5.1.2018. Ruskeat tytöt: 9 keinoa olla hyvä valkoinen liittolainen. Luettavissa: <https://www.ruskeattytot.fi/9-keinoa-olla-hyva-valkoinen-liittolainen?rq=liittolainen> Luettu: 10.5.2023
- Työterveyslaitos. Monimuotoisuus ja inklusiivisuus: mitä ja miksi. Luettavissa: <https://www.ttl.fi/op-pimateriaalit/monimuotoisuus-ja-inklusiivisuus-asiantuntijaorganisaatiossa/monimuotoisuus-ja-inklusiivisuus-mita-ja-miksi> Luettu: 3.4.2023

Unesco 2022. Glossary: Understanding concepts around gender equality and inclusion in education. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Pariisi. Luettavissa: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380971> Luettu: 6.3.2023.

Vainikainen, E. 2022. Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry: Syrjimätön kieli. Helsinki. Luettavissa: https://www.ksl.fi/app/uploads/2022/03/KSL_Syrjimaton_kieli_saavutettava.pdf Luettu. 3.3.2023.

Vehkalahti, K. 2019. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsingin yliopisto. Helsinki. Luettavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/305021/Kyselytutkimuksen-mittarit-ja-menetelmat-2019-Vehkalahti.pdf> Luettu: 9.5.2023.

Wessman, P. 15.10.2019. Selkeä kieli mahdollistaa ymmärtämisen ja osallistumisen. Luettavissa: <https://www.selkee.fi/selkea-kieli-mahdollistaa-ymmartamisen/> Luettu: 5.5.2023.

Wishart, H. 13.3.2023. Words matter: that's why Oxfam is launching an inclusive language guide. Oxfam. Luettavissa: <https://views-voices.oxfam.org.uk/2023/03/launch-inclusive-language-guide/> Luettu: 20.4.2023.

Yhdistyneet Kansakunnat. 23.2.2011. Ilmastosanasto. Luettavissa: <https://unric.org/fi/ilmastosanasto/> Luettu: 12.4.2023.

Liitteet

Liite 1. Kyselyt

Kysely Amnestyn viestinnän tueksi (sisäinen)

Koska viestintä on julkista työtä ovat paineet asioiden kirjoittamisesta kovat. Maailma muuttuu nopeasti, jonka takia uusien sanastojen ja termien muistaminen on ajoittain haasteellista sekä viestinnän tiimille että yleisölle. Tämän kyselyn tavoitteena on selvittää mitkä aihealueet ja termit aiheuttavat epävarmuutta. Kyselyn pohjalta kootaan ohjekirja, jonka tarkoituksena on helpottaa ja yhtenäistää Amnestyn viestintää.

Mikä aihepiiri aiheuttaa eniten epävarmuutta/vaikeuksia viestinnässä? (Kääntämisessä, termistössä...) Voit valita useamman.

- Ilmasto ja oikeudenmukainen siirtymä
- Kokoontumisvapaus
- Ihmisoikeuspuolustajat
- Sosiaaliturva
- Terveyserot
- Pakolaiset ja turvapaikanhakijat
- Seksuaalioikeudet, suostumus ja abortti
- Transihmisten oikeudet
- Sotarikokset
- Ihmisoikeustyön rakenteet
- Kuolemantuomio
- Ei mikään

Joku muu, mikä?

Osaatko kertoa esimerkkejä tilanteista, joissa olet ollut epävarma käyttämästäsi sanastosta/käännöksestä/ilmmaisusta? Voit kertoa monia.

Millaista apua olisit tällaisessa tilanteessa tarvinnut?

Kysely Amnestyn viestinnän tueksi

Maailma muuttuu nopeasti, jonka takia uusien sanastojen ja termien muistaminen on ajoittain haasteellista sekä viestintätiimille että yleisölle. Tämän kyselyn tavoitteena on selvittää mitkä aihealueet ja termit aiheuttavat epävarmuutta ja missä tulisi parantaa. Kyselyn pohjalta kootaan ohjekirja, jonka tarkoituksena on helpottaa ja yhtenäistää Amnestyn viestintää.

Mikä aihepiiri Amnestyn viestinnässä on vaikeasti ymmärrettävää, epäselvästi ilmaistu tai muuten kaipaa hieman selkeyttämistä/päivittämistä? Voit valita useamman.

- Ilmasto ja oikeudenmukainen siirtymä
- Kokoontumisvapaus
- Ihmisoikeuspuolustajat
- Sosiaaliturva
- Pakolaiset ja turvapaikanhakijat
- Seksuaalioikeudet, suostumus ja abortti
- Transihmisten oikeudet
- Sotarikokset
- Kuolemantuomio
- Ei mikään

Joku muu, mikä?

Osaatko kertoa esimerkkejä tilanteista, joissa et ole ymmärtänyt jotain termiä/sanaa/käsitettä Amnestyn viestinnässä? Voit kertoa monia.

Parannusehdotuksia Amnestyn viestintään?

Liite 2. Käsikirja

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO.....	3
SELKEÄ KIELI.....	4-5
SATEENKAARITIETOINEN KIELI.....	6-9
SUKUPUOLITIETOINEN KIELI.....	10-13
ANTIRASISTINEN KIELI.....	14-17
PAKOLAISET JA TURVAPAIKANHAKIJAT.....	18-21
ILMASTO.....	22-25

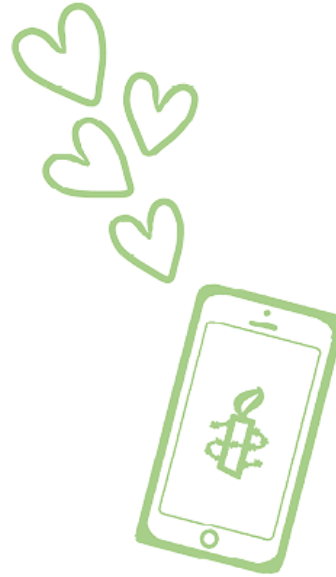
JOHDANTO

Elämme jatkuvasti muuttuvassa maailmassa, jossa uusia sanoja ja ilmaisuja syntyy nopealla tahdilla. Kaikkien uusien asioiden perässä on vaikea pysyä, jonka vuoksi oppimiselle on annettava aikaa ja kysymyksille turvallinen ympäristö.

Inklusiivisessä eli syrjimättömässä kielessä pyritään ottamaan mukaan mahdollisimmat monet väestöryhmät sulkematta ulkopuolelle ketään. Inklusiivinen kieli kunnioittaa kaikkien ihmisarvoja; siinä ei käytetä haukkumasanoja tai termejä, jotka loukkaavat, yleistävät tai stereotypisoivat ketään.

Tämän käsikirjan on tarkoitus olla apuna jokapäiväisessä viestinnässä. Uusia termejä ja ilmaisuja syntyy koko ajan lisää, joten niitä voi ja kannattaa lisätä tänne ajan myötä. Voit esimerkiksi tulostaa sivuja omalle työpisteellesi tai palata aina tarkistamaan unohtuneita käsitteitä. Voit myös käyttää käsikirjaa osana perehdyttämistä.

Aina voi ja kannattaa oppia uutta! Inklusiivinen viestintä toteutuu vain pysymällä ajan tasalla uusista termeistä. Jaetaan oppiamme toisillemme ja otetaan kaikki huomioon.

SELKEÄ KIELI

MITÄ ON SELKEÄ KIELI?

Viestinnässä tärkeintä on se, että tullaan ymmärretyksi. Vaikeaselkoinen kieli on syrjivää ja voi pahimmassa tapauksessa jopa karkottaa yleisön pois. Tämän takia tärkeä osa syrjimätöntä viestintää on selkeä kieli, eli ymmärrettävä yleiskieli. Se ei sisällä kielioppivirheitä tai hankalaa termistöä. Sen tulisi olla niin ymmärrettävää, että yleisö tajuaa mistä on kyse ensimmäisellä luku- tai kuuntelukerralla.

Selkeä kieli on eri asia kuin selkokieli, joka on tarkoitettu niille, joilla on vaikeuksia esimerkiksi kielitaidon takia ymmärtää yleiskieltä. Selkokieleen on olemassa erikseen ohjeistukset.

Tärkeää on miettiä kohderyhmää ja heidän ymmärrystään aiheesta. Amnestyn seuraajat ovat ehkä enemmän perillä ihmisoikeuksia koskevista asioista, mutta eivät kuitenkaan samalla tasolla kuin asiantuntijat. Erilaisten termistöjen ymmärrys voi riippua myös paljon kohderyhmän iästä. Vanhempi väestö ymmärtää esimerkiksi paremmin vuosikymmenien takaisia tapahtumia, kun taas nuorempi väestö esimerkiksi sateenkaarisanaa.

Usein ammattiryhmissä alan termistöt muodostuvat arkiseksi sisäisessä viestinnässä, jonka takia on tärkeää muistaa avata termistöä ulos viestiessä. Vaikeaan termiin voi jäädä jumiin, jolloin koko viesti saattaa mennä ohi. Asian ymmärrettävyyttä voi auttaa kuvitus tai infografiikka. Jos vieraskielisellä sanalla ei ole vakiintunutta suomenkielistä sanaa, kannattaa suomennoksen viereen laittaa sulkuihin myös sanan alkuperäinen muoto.

Selkeään kieleen kuuluu ymmärrettävän termistön lisäksi muitakin seikkoja. Kannattaa suosia esimerkiksi aktiivimuotoisia verbejä passiivin sijaan. Eli sanotaan mieluummin "teen, teet, teemme" kuin "tehdään". Myös lauseenvastikkeita ja muita kikkailuja kannattaa vältellä, jos ne tuntuvat liian monimutkaisilta yleisön näkökulmasta. Vanhentuneet kielikuvat kannattaa myös jättää suosiolla pois.

Lähteet: <https://www.selkee.fi/selkea-kieli-mahdollistaa-ymmartamisen/> <https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/selkea-kieli/> ja https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/minna_pyhalhti?17245_m=21357

**SATEENKAARI-
TIETOINEN KIELI**

Inklusiivisen kielen käyttö on hyvin tärkeää ihmisten hyvinvoinnin kannalta. Jos ihmistä jatkuvasti mitätöidään ja loukataan kielellisesti voivat seuraukset olla vakavia.

Sanavalinnat ovat helpoin tapa "valita puolensa" kielessä. Syrjivä kielenkäyttö on valinta, oli se sitten vahinko tai tahallinen. Uusien termien opetteleminen vie tietenkin aikansa, joten vahinkoja sattuu ja niihin suhtaudutaan yleensä ymmärtäväisesti.

Sateenkaari-ihmiset ovat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Seksuaalivähemmistöön kuuluvan henkilön seksuaalinen suuntautuminen on muu kuin heteroseksuaalisuus (esimerkiksi lesbot, homot ja bi-, pan- ja aseksuaalit).

Sukupuolivähemmistöillä viitataan ihmisiin, jotka eivät koe syntymässä heille määriteltyä sukupuolta omakseen tai henkilöitä, joiden sukupuoli ja sen ilmaisu ei vastaa normatiivista käsitystä sukupuolesta (esimerkiksi transsukupuoliset, muunsukupuoliset ja intersukupuoliset).

Koska sateenkaaritietoinen kieli kattaa niin paljon sanastoa, on tämä osuus jaettu kahteen: ensimmäisessä osuudessa on lähinnä seksuaalivähemmistöjä käsitteleviä termejä ja toisessa osassa keskitytään sukupuolivähemmistöihin.

DON'ts

Jos haluat kuvan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä älä aina tyydy kuvaan Pride-kulkuueesta.

Älä väittele sateenkaari-ihmisistä kirjoittamista, koska et tiedä oikeita termejä.

Älä toista vanhentuneita stereotyyppiä.

Älä käytä vanhentuneita termejä, kuten homoliitto, homoperhe.

DOs

Sateenkaari-ihmiset ovat paljon muutakin kuin Pride.

Ota selvää ja kysy miten he haluavat tulla kuvailuiksi. Virheidän pelko vie medianäkyvyyttä.

Meillä on mahdollisuus uudelleen kirjoittaa väsyneitä stereotyyppiä, joten miksi emme tekisi niin. Kuvaa ihmiset sellaisina kuin he ovat, ei sellaisina mitä kuvittelet heidän olevan.

Käytä ajantasaista käsitettä: avioliitto, samaa sukupuolta olevien liitto, perhe, sateenkaariperhe.

SANASTO

Androseksuaalisuus (*eng. androsexual*) = Viehätyks maskuliinisuutta kohtaan, sukupuolista riippumatta.

Aseksuaali (*eng. asexual*) = Henkilö, joka kokee todella vähän/ ei lainkaan seksuaalista vetovoimaa muita kohtaan. Aseksuaali voi kokea muuta vetovoimaa, kuten romanttista tai emotionaalista.

Biseksuaali (*eng. bisexual*) = Henkilö, joka kokee seksuaalista/emotionaalista vetovoimaa samaa ja eri sukupuolta olevia kohtaan. Joillekin henkilöille sukupuolella ei ole merkitystä.

Gyne-/femiseksuaalisuus (*eng. gynosexual, femisexual*) = Viehätyks feminiinisyttä kohtaan, sukupuolista riippumatta.

Hetero = Henkilö, joka tuntee seksuaalista/emotionaalista viehätystä muita kuin samaa sukupuolta olevia ihmisiä kohtaan.

Heteronormatiivisuus (*eng. heteronormative*) = Ajattelutapa, jossa heterous nähdään kaikkia muita suuntautumisia normaalimpana ja toivotumpana.

Homo = Henkilö, joka tuntee seksuaalista/emotionaalista vetoa samaa sukupuolta olevia ihmisiä kohtaan.

Homofobia (*eng. homophobia, biphobia*) = Vihaa, pelkoa, inhoa tai vastenmielisyyttä ihmisiä kohtaan, jotka tuntevat vetoa samaa sukupuoleen.

Lesbo = Nainen, joka tuntee seksuaalista/emotionaalista vetoa toisia naisia kohtaan.

LHBTIQ+ (*eng. LGBTIQ*) = Eri sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ryhmien alkukirjaimet (lesbot, homot, bit, transihmiset, intersukupuoliset, queerit). Plus-merkki on inklusiivinen kattotermi, joka kattaa kaikki seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt.

Monoseksuaalisuus (*eng. monosexual*) = Henkilö, joka tuntee seksuaalista/emotionaalista vetoa vain yhtä sukupuolta olevia ihmisiä kohtaan.

Panoseksuaalisuus (*eng. pansexual*) = Henkilö, joka tuntee seksuaalista/emotionaalista vetoa kaikkia sukupuolia olevia

Polyamoria (eng. *polyamory*) = Vastuullisen monisuhteisuuden muoto. Ei määrittele seksuaalista suuntautumista.

Pride (*y/peys*) = Maailmanlaajuinen liike ja ajattelutapa, jonka tarkoitus on korostaa kaikkien oikeutta omaan sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun sekä seksuaaliseen suuntautumiseen.

Queer = Poliittinen näkökulma, joka kyseenalaistaa yhteiskunnan sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä normeja. Jotkut kokevat sen myös identiteettinä, kun perinteiset määrittelyt ovat liian rajoittavia.

Seksuaalivähemmistöt (eng. *sexual minority*) = Henkilöt, joiden seksuaalinen suuntautuminen ei ole heterous.

Lähteet: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanoja/>, <https://kehräaja.com/opas-sateenkaarisanoja/> <https://thesafezoneproject.com/resources/vocabulary/> ja <https://pride.fi/tietoa-tukea/sateenkaarisanoja/>

SUKUPUOLI- TIETOINEN KIELI

Sukupuoli koostuu erilaisista sosiaalisista, psykologisista, kulttuurisista, geneettisistä, kehityksellisistä ja hormonaalisista ominaisuuksista (Sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvosto ETENE). Ennen kaikkea se perustuu omaan kokemukseen ja määritelmään.

Koko ajan uudistuvan kielen avulla on myös mahdollista antaa asioille nimiä ja näin tehdä niistä näkyviä. Esimerkkinä lähivuosina paljon esillä ollut muunsukupuolisuus on sanana uusi, mutta asiana vanha. Oikeiden termien käyttäminen auttaa ihmisiä ymmärtämään omia kokemuksiaan ja omaa identiteettiään.

Kuten aikaisemmassa osuudessa on jo todettu: sanavai-
linnoilla on suuri merkitys. Sateenkaari-ihmisiä syrjivää kielenkäyttöä näkee arkisesti esimerkiksi puhuttaessa "naistenvaivoista", kun puheena on esimerkiksi kuukautiset, vaikka "vaiva" ei ole pelkästään naisilla. Suoraan häirinnäksi voidaan luokitella deadnimen tahallinen käyttö.

Sukupuolitietoinen kielen käyttö kattaa myös kulttuuristen stereotyyppien huomioimisen. Esimerkiksi "toksinen" eli myrkyllinen maskuliinisuus näkyy puheeseemme juurtuneissa lauseissa kuten "kestä kuin mies" ja "pojat on poikia". Tällaiset ilmaisut antavat sellaisen kuvan mieheydestä, että herkkyyks tai heikkous eivät kuulu siihen ja että miehet saavat "törttöillä" luvan kanssa muita enemmän. Tämä alentaa myös muita sukupuolia, jotka nähdään "heikkoina" miesten vieressä. Viestintä on hyvä tapa purkaa näitä ajattelutapoja.

DON'ts

Älä puhu vain kahdesta sukupuolesta: "kummatkin sukupuolet, vastakaiset sukupuolet.."

Kun puhuttelet ihmisjoukkoa, älä turhaan mainitse sukupuolia: "Hyvät naiset ja herrat..."

Älä puhu vain naisista kun kyseessä on kohtuun liittyvä asia: "Naisten vaiva, naisten hygieniatuotteet.."

Älä muutenkaan turhaan mainitse sukupuolta, ellei se ole sisällön takia tärkeää: "Urheilu ja naisurheilu.."

Älä missään nimessä käytä henkilön deadnamea.

DOs

Kun puhut sukupuolista, huomio, että niitä on enemmän kuin kaksi: "kaikki sukupuolet..."

Sen sijaan puhuttele heitä sukupuolineutraalisti: "Hyvät kuulijat, hyvä juhlaväki..."

Sen sijaan pidä puhe sukupuolineutraalina, sillä kohtuja on muillakin kuin naisilla.

Puhu sukupuolineutraalisti ja mainitse sukupuoli vasta sitten kun sillä on merkitystä.

Käytä nimeä, jota henkilö on pyytänyt sinua käyttämään.

SANASTO

Binääri/ei-binääri (*engl. binary/non-binary*) = Binääri tarkoittaa kaksijakoista. Ei-binäärisen henkilön sukupuoli-identiteetti ei sovi kaksijakoiseen nainen/mies-jakoon. Ei-binäärinen voi olla esimerkiksi intersukupuolinen, muun sukupuolinen tai sukupuoleton.

Cis = Kun henkilön sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu vastaavat hänelle syntymässä määriteltyä sukupuolta ja kulttuurissa siihen liitettyjä odotuksia. Cis on sanan trans vastakohta. Cismies on syntymässä määritelty pojaksi ja cisnainen tytöksi.

Deadname (*haamunimi*) = Transihmisen entinen nimi, joka on vaihdettu vastaamaan koettua sukupuolta.

Detransitio (*engl. detransition*) = Kun henkilö haluaa lääketieteellisen sukupuolen korjaushoidon aikana/jälkeen palata aikaisempaan kehollisuuteensa tai lähemmäs sitä.

Drag = Drag tarkoittaa taidemuotoa, jossa henkilö muun muassa pukeutumisen avulla leikittelee sukupuolen ilmaisulla. Drag ei ole sama asia kuin transvestisuus.

Intersukupuolisuus (*engl. intersexual*) = Keho, jossa sukupuolitetut piirteet (sukupuolimet, hormonitoiminta yms.) eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset. Joillekin myös sukupuoli-identiteetti.

Kolmas sukupuoli (*engl. third gender*) = Ei tarkoita suoraan sitä, että sukupuolia olisi kolme, vaan viittaa siihen, että sukupuolia on enemmän kuin kaksi. Juridisesti kolmannella sukupuolella tarkoitetaan mahdollisuutta asettaa sukupuoleksi muu kuin nainen tai mies.

Muunsukupuolinen = Henkilö voi olla nainen sekä mies, joltain siltä väliltä tai jotain täysin sen ulkopuolelta.

Neutri (*engl. neuter*) = Henkilön sukupuoli-identiteetti tai kuvaus sukupuolen ilmaisusta, jossa kokemus on lähellä sukupuolettomuutta.

Sosiaalinen transitio (*engl. social transition*) = Siirtyminen elämään sukupuoli-identiteetin mukaisessa sosiaalisessa roolissa esimerkiksi vaatteiden, hiustyylin ja nimen avulla.

Sukupuolen korjaus (*engl. gender reassignment*) = Tarkoitetaan yleisesti lääketieteellisiä hoitoja, jotka auttavat korjaamaan kehoa vastaamaan sukupuoli-identiteettiä. Juridisesti sukupuolen vahvistaminen tapahtuu muuttamalla sukupuolimerkin väestökisterissä.

Sukupuolidysforia (*eng. gender dysforia*) = Sukupuoliristiriidan aiheuttavaa pahaa oloa, joka johtuu kehodysforiasta ja sosiaalisesta dysforiasta. Kehodysforiaa kokeva tuntee vääränlaisuutta oman kehon sukupuolitetuista piirteistä. Sosiaalista dysforiaa kokeva taas tuntee ahdistusta sosiaalisissa tilanteissa väärinsukupuolittamisesta.

Sukupuolivähemmistöt (*eng. gender minority*) = Kattokäsite henkilöille, jotka eivät koe syntymässä määriteltyä sukupuolta omakseen tai joiden sukupuoli ei muuten vastaa normatiivisia käsityksiä sukupuolesta.

Trans = Henkilö, jonka sukupuoli/sukupuolen ilmaisu ei vastaa hänelle syntymässä määriteltyä sukupuolta yksiselitteisesti, ja joka itse määrittelee olevansa transihminen.

Transgender (*muunsukupuolinen*) = Suomen kielessä tarkoitetaan sitä, että henkilö voi olla nainen sekä mies, jotain siltä väliltä tai jotain täysin sen ulkopuolelta. Käsitteen rinnalle on tullut termi muunsukupuolinen, mutta jotkut kokevat transgenderin kuvaavan itseään paremmin.

Transihminen (*eng. transperson*) = Yleiskäsite ihmisille, joiden sukupuoli tai sen ilmaisu ei ole sama kuin heille syntymässä määritelty. Kaikki esimerkiksi muunsukupuoliset eivät koe olevansa transihmisiä.

Transtaustainen = Henkilö, joka ei määrittele itseään transsukupuoliseksi sukupuolen korjauksen jälkeen, voi halutessaan kuvata itseään transtaustaiseksi.

Transvestisuus (*eng. transvestism*) = Henkilö, joka haluaa ilmaista toista binääristä sukupuolta kuin mikä hänelle on syntymässä määritelty, mutta on usein tyytyväinen syntymässään määriteltyyn sukupuoleensa. Hänelle on tärkeää tulla kohdatuksi siinä sukupuolella, jota hän kulloinkin ilmentää.

Lähteet: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarianasto/>, <https://kehräaja.com/opas-sateenkaarianastoon/> <https://thesafezoneproject.com/resources/vocabulary/> ja <https://pride.fi/tietoa-tukea/sateenkaarianasto/>

ANTIRASISTINEN

KIELI

Yhteiskuntamme on valitettavasti rakentunut valkonormatiivisuuden ympärille. Käsite tarkoittaa sitä, että valkoinen länsimaalainen ihminen nähdään normaalina, jolloin ei-valkoinen näyttäytyy epänormaalina. Tämä ajattelutapa on kuitenkin vain ihmisten luoma valtahierarkia, joka on purettavissa.

Jokainen voi omalla toiminnallaan edistää antirasistista toimintaa. Antirasistiseen viestintään kuuluu isona osana sanasto, joka on ajan tasalla ja edistää yhdenvertaista viestintää. Sanavalinnat pitävät sisälleen ennakkoluuloja, jotka saattavat aiheuttaa vahinkoa sitä tarkoittamattakin.

Tuomalla puheeseemme rodullistettuja identiteettejä, lisäämme näkyvyyttä ja haastamme valkoisuusnormia. Maailma on onneksi ottanut isoja askeleita yhdenvertaisuuden edistämisen eteen. Ennen arkieleessä esiintyneet vähemmistöjä koskevat termit koetaan nykyään syrjiviksi. Nyt nimeäminen on siirtynyt valtaväestöltä itse vähemmistöjen käsiin.

Tämä osio käsittelee antirasistista sanastoa.

DON'ts

Henkilön etnisyydestä ei ole aina tarpeellista puhua, jos se ei ole merkityksellistä kontekstissa.

Älä peräänny rasismia käsittelevistä keskusteluista, koska pelkääät olevasi liian tietämätön.

Älä jätä yhdenvertaisuuden edistämistä muiden harteille, vaikka et itse kokisi rasismia.

Älä tyydy olemaan vain passiivisesti rasismia vastaan.

Älä vaadi muita tekemään töitä sinun puolestasi.

DOs

Jos se on merkityksellistä mainita, pyri tarkkuuteen.

Kuuntele, keskustele ja opi uutta.

Löydä oma roolisi. Ehkä voit hyödyntää omaa asemaasi syrjintää kokevien yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Antirasismi on aktiivista toimintaa rasismia vastaan.

Ota itse selvää asioista. Rasismin kokija ei ole velvollinen kertomaan sinulle kuinka asiat on.

SANASTO

Afrofobia (eng. *afrophobia*) = Rasismin muoto, joka kohdistuu afrikkalaistaustaisiin henkilöihin, ryhmiin ja yhteisöihin. Sen tarkoitus on epäinhimillistää, ja siihen liittyy mustien ihmisten kokemat historialliset vääryydet, kuten kolonialismi.

Antirasismi (eng. *anti-racism*) = Aktiivista ja tietoista toimintaa rasismia vastaan. Työ, joka vähentää etnistä syrjintää, kielteisiä ennakkoluuloja ja syrjivien käytäntöjen vaikutuksia.

Antisemitismi (eng. *antisemitism*) = Juutalaisvastaisuus. Juutalaisiin kohdistuvaa vihamielisyyttä, joka ilmenee toiminnassa, asenteissa tai ajattelumalleissa.

Blackface = Kun valkoinen ihminen maalaa kasvonsa mustiksi tai jollain muulla tapaa esittää ulkoisesti mustaa.

Eksotisointi (eng. *exotism*) = Kun ei-valkoinen ihminen kohdetaan vain hänen etnisyytensä ja siihen liittyvien stereotyyppien kautta.

Etninen profilointi (eng. *racial profiling*) = Henkilön pysäyttämisen pääasiassa hänen etnisyytensä, ihonvärisensä, uskontonsa tai kielensä perusteella.

Etninen ryhmä (eng. *ethnic group*) = Ihmisryhmä, joilla on esimerkiksi yhteinen kulttuuriperintö, uskonto, kieli, alkuperä tai ulkonäkö.

Eurosentrismi (eng. *eurocentrism*) = Eurooppa-keskeisyys, eli maailmankuva, jossa eurooppalaisia arvoja pidetään ensisijaisina ja parempina kuin ei-eurooppalaisia kulttuuriarvoja.

Intersektionaalisuus (eng. *intersectionality*) = Tarkastelutapa, jossa yksilön identiteettiin ja aseoitumiseen yhteiskunnassa katsotaan vaikuttavan monet asiat, kuten sukupuoli, yhteiskuntaluokka, ikä, etninen tausta, toimintakyky ja seksuaalinen suuntautuminen.

Islamofobia (eng. *islamophobia*) = Rasismin muoto, joka kohdistuu muslimeihin ja muslimeiksi luultuihin ihmisiin tai yhteisöihin. Sen taustalla vaikuttavat mm. negatiiviset stereotyyppit ja erityispiirteet, joita muslimeihin liitetään.

Kulttuurinen omiminen (eng. *cultural appropriation*) = Kun etuoikeutettu ryhmä käyttää vähemmistöryhmän elementtejä esimerkiksi taloudellisen hyödyn edistämiseksi, samaan aikaan kuin vähemmistökulttuurin ihmiset nähdään yhä alempiarvoisina.

Mikroaggressio (eng. *microaggression*) = Usein tahaton loukkaava kommentti tai teko vähemmistöryhmää kohti, joka vahvistaa rasisistia tai muuten syrjiviä stereotyyppioita.

POC = People of Colour, eli ihmiset, jotka mielletään erilaisten ominaisuuksien vuoksi muiksi kuin valkoisiksi ihmisiksi.

BIPOC = Black (musta ihminen), Indigenous (alkuperäiskansaan kuuluva ihminen), People of Colour.

Rakenteellinen rasismi (eng. *structural racism*) = Rasismia, jota esiintyy yhteiskunnallisissa normeissa ja käytännöissä sekä laisäädännössä, instituutioissa ja virastoissa.

Representaatio (*eng. representation*) = Vähemmistöjen näkyvyys päätöksenteossa, mediassa ja yhteiskunnassa.

Rodullistaminen (*eng. racializing*) = Prosessi, jossa henkilöön liitetään ennakkoluuloja ja stereotyyppioita esimerkiksi hänen ihonväriinsä tai etnisen taustansa myötä.

Romanivastaisuus (*eng. antigypsyism*) = Rasismien muoto, joka kohdistuu romaneihin. Romanivastaisuus sulkee romanit pois yhteiskunnasta ja epäinhimillistää heitä, mikä vaikeuttaa esimerkiksi työllisyyttä ja asunnonhakua.

Sisäistetty rasismi (*eng. internalized racism*) = Rassistiset ajatukset, joita vähemmistöihin kuuluvat henkilöt ovat sisäistäneet.

Valkoinen pelastaja (*eng. white saviour*) = Valkoinen henkilö joka mielestään auttaa ei-valkoisia ihmisiä, mutta ei omaa tarvittavaa ymmärrystä tehtävään. Asiaan liittyy usein oman eettisyyden ja hyvyyden tunteen kohottaminen.

Vihapuhe (*eng. hate speech*) = Toimintaa, jolla levitetään ja edistetään esimerkiksi rotuvihaa, muukalaisvihaa ja antisemitismia.

Viharikos (*eng. hate crime*) = Johonkin henkilöön, ryhmään tai omaisuuteen kohdennettu rikos, jossa motiivina on ennakkoluulo tai vihamielisyys oletettua etnistä/kansallista taustaa, uskonto, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä tai vammaisuutta kohtaan.

Lähteet: <https://yhdenvertaisuus.fi/sanasto>, <https://www.mixedfinns.fi/wp-content/uploads/2022/03/opus-antirasistisempaan-koulutusjarjestelmaan.pdf>, <https://www.ruskeattytot.fi> ja <http://www.fem-r.fi/sanasto/>

PAKOLAISET JA TURVAPAIKANHAKIJAT

Viimeisen vuosikymmenen aikana maahanmuutto on Suomessa lisääntynyt huomattavasti. Maahanmuuttoon liittyy paljon vaikeaa terminologiaa, joka kuitenkin tulisi olla ajan tasalla.

Kuten muissakin aiheissa, tässäkin sanavalinnoilla on suuri merkitys. Useasti mediassa käsitellään maahanmuuttoa ongelmalähtöisesti. Ongelmallisuus huokuu usein negatiivispainotteisista termeistä, kuten *pakolaistulva* ja *laiton siirtolainen*.

Tähän osioon on koottu tärkeitä käsitteitä liittyen aiheeseen. Edellisestä osiosta löydät antirasistisen sanaston.

DON'ts

Älä korosta negatiivia sanavalintoja maahanmuuton yhteydessä: "Pakolaistulva, laiton siirtolainen"

Älä turhaan korosta henkilön maahanmuuttajataustaisuutta, ellei hän itse toivo niin.

Älä erehdy käyttämään vääräi termejä.

Älä rinnasta maahanmuuttajaa ei-valkoiseksi ihmiseksi.

DOs

Puhu mieluummin esimerkiksi paperittomista kuin laittomista.

Mieluummin kerro henkilön kotimaa ja kysy häneltä, miten hän haluaa tulla kuvatuksi.

Tarkista aina, että käyttämäsi termit ovat oikein.

Maahanmuuttaja on kirjaimellisesti henkilö, joka on muuttanut maasta toiseen.

SANASTO

Jatkuva oleskelulupa (*eng. continuous residence permit*) = Määräaikainen oleskelulupa, joka myönnetään ulkomaalaiselle, joka on tullut Suomeen pysyvässä maahanmuuttotarkoituksessa.

Kansainvälinen suojelu (*eng. international protection*) = Pakolaisasema tai toissijainen suojeluasema Suomessa.

Kansalaisuus (*eng. citizenship, nationality*) = Henkilön jäsenyys valtiossa. Sillä määritetään yksilön ja valtion välisiä oikeuksia ja velvollisuuksia.

Kansallisuus (*eng. ethnic nationality, ethnic origin*) = Etninen tausta. Eri asia kuin kansalaisuus.

Karkottaminen (*eng. deportation*) = Maastapoistamismenettely, jossa ulkomaalaisella on tai on ollut oleskelulupa ja hänet päätetään poistaa maasta.

Kiintiöpakolainen (*eng. quota refugee*) = YK:n pakolaiseksi katsoma henkilö, jolle on myönnetty oleskelulupa valtion pakolaiskiintiössä.

Käännyttäminen (*eng. refusal of entry*) = Maastapoistamismenettely, jossa ulkomaalaisella ei ole ollut oleskelulupaa ja hänet päätetään poistaa maasta.

Laillinen oleskelu (*eng. legal residence, legal stay*) = Kun ulkomaalainen oleskelee maassa asianmukaisin ja voimassa olevin luvin.

Maahanmuuttaja (*eng. immigrant; migrant*) = Maahan muuttava henkilö.

Maahantulokielto (*eng. prohibition of entry*) = Käännyttämisen tai maasta karkottamisen yhteydessä määrätty kielto saapua Suomeen uudelleen.

Määräaikainen oleskelulupa (*eng. fixed-term residence permit*) = Oleskelulupa, joka on voimassa tietyn ajan, joko jatkuva oleskelulupa tai tilapäinen oleskelulupa.

Oleskelulupa (*eng. residence permit*) = Ulkomaalaiselle muuta kuin matkailua ja lyhytaikaista oleskelua varten myönnettävä lupa saapua toistuvasti maahan ja oleskella maassa.

Pakolainen (*eng. refugee*) = Ulkomaalainen, jolla koetaan olevan perustellusti aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi.

Palautuskielto (*eng. non-refoulement*) = Periaate, jonka mukaan ketään ei saa palauttaa alueelle, jossa häntä vainotaan tai häntä uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu.

Pysyvä oleskelulupa (*eng. permanent residence permit*) = Oleskelulupa, jonka voimassaoloaikaa ei ole rajoitettu ja joka myönnetään toistaiseksi eikä sitä tarvitse uusia.

Säilöönotto (*eng. detention*) = Turvaamistoimi, jossa ulkomaalainen voidaan ottaa säilöön esimerkiksi silloin, jos oletetaan, että hän piiloutuu välttyäkseen käännyttämiseltä tai maasta karkottamiselta.

Tilapäinen oleskelulupa (*eng. temporary residence permit*) = Määräaikainen oleskelulupa, joka myönnetään ulkomaalaiselle, jonka tarkoituksena ei ole jäädä Suomeen pysyvästi.

Tilapäinen suojelu (*eng. temporary protection*) = Suojelua, jota voidaan antaa kansainvälisen suojelun tarpeessa olevalle, jonka turvallinen paluu kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa ei ole mahdollista koska maassa tai sen lähialueilla on tapahtunut ihmisten joukkopako aseellisen selkkauksen tai muun väkivaltilanteen tai ympäristökatastrofin vuoksi.

Toissijainen suojelu (*eng. subsidiary protection*) = Oleskeluluvan peruste, joka myönnetään, kun turvapaikanhakijaa uhkaa kotimaassaan teloitus tai muu epäinhimillinen kohtelu, mutta turvapaikan kriteerit eivät täyty.

Turvapaikanhakija (*eng. asylum seeker*) = Henkilö, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta kotimaansa ulkopuolelta. Turvapaikanhakija saa pakolaisaseman, jos koetaan että hän tarvitsee suojelua.

Vastaanottokeskus (*eng. reception centre*) = Paikka, jossa tilapäistä suojelua saavat majoitetaan ja jossa järjestetään heidän vastaanottopalvelunsa.

Lähteet: <https://migri.fi/sanasto> ja <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/kasitteet>

ILMASTO

Ilmastoviestintä on Amnestylla melko tuore viestinnän muoto, mutta sitäkin tärkeämpi. Sen avulla voidaan esimerkiksi pyrkiä vaikuttamaan yksilöiden ja yhteisöjen toimintaan ilmastonmuutoksen hillinnän edistämiseksi.

Ennen tätä tulee termistö olla hyvin hallussa. Ilmastosanaston lisäksi aiheeseen liittyy paljon lainsäädännöllistä tematiikkaa, joka sisäistämisen jälkeen tulisi osata avata yleisölle.

Vaikeat ilmaisut eivät välttämättä sano mitään valtaosalle ihmisistä. Mitä selkeämmin asia ilmaistaan tai mitä lähempänä se on yleisöään, sitä paremmin viesti välittyy.

Ilmastokriisissä kyse on myös ihmisoikeuksista, eikä sen hillintä tulisi tapahtua ihmisoikeuksien kustannuksella. Tätä on tärkeää korostaa Amnesty-ilmastoviestinnässä.

Tässä osiossa keskitytään ilmastoviestintään liittyviin termeihin.

DON'ts

Älä käytä vaikeaselkoista kieltä.

Älä tee sellaista vaikutelmaa, että mitään ei olisi tehtävissä ilmastonmuutoksen hidastamiseksi.

Älä hukuta yleisöä sanoihin.

Älä vie ongelmaa kauas.

DOs

Selitä termit auki niin, että kaikki ymmärtävät sanoman.

Kerro miten tilannetta voi parantaa.

Näytä kuvia, videoita, ääntä ja grafiikkaa. Ihmiset ymmärtävät paremmin asioita, kun saavat esimerkkejä.

Mitä lähempänä asia on yleisöä, sitä enemmän se kiinnostaa. Esimerkkinä omasta lähiympäristöstä lisää ymmärrystä.

SANASTO

Antropogeeninen (*eng. anthropogenic*) = Ihmisen aiheuttamaa, esimerkiksi ihmistoiminnan aiheuttamia kasvihuonekaasuja.

Biodiversiteetti (*eng. biodiversity*) = Maapallon elollisen luonnon monimuotoisuus, joka turvaa elämän edellytykset maapallolla.

Biomassapolttoaineet tai biopolttoaineet (*eng. biofuel*) = Polttoaine, joka tuotetaan eloperäisestä aineesta.

Ekologinen jalanjälki (*eng. ecological footprint*) = Maa- ja vesialueen koko, joka tarvitaan ihmisen tai ihmisryhmän käyttämien luonnonvarojen käsittelyyn.

Fossiilinen polttoaine (*eng. fossil fuel*) = Uusiutumattomia tai hyvin hitaasti uusiutuvia luonnonvaroja, joiden polttaminen tuottaa hiilidioksidia.

Hiilidioksidi/CO₂ (*eng. carbon dioxide*) = Hiilestä ja hapesta koostuva kemiallinen yhdiste. Määrältään merkittävien ihmisten tuottamista kasvihuonekaasuista.

Hiilijalanjälki (*eng. carbon footprint*) = Ihmisen toiminnallaan aiheuttamat ilmastopäästöt.

Hiilinielu (*eng. carbon sink*) = Luonnollinen ilmiö, joka sitoo hiilidioksidia ilmakehästä, kuten esimerkiksi metsä.

Ilmastonmuutos (*eng. climate change*) = Ilmaston lämpenemistä, joka aiheutuu ihmisen aiheuttamista kasvihuonekaasuista.

Ilmastoahdistus (*eng. climate anxiety*) = Ahdistus, joka aiheutuu huolesta ilmastonmuutosta ja tulevaisuutta kohtaan.

Ilmastopakolainen (*eng. climate refugee*) = Henkilö, joka joutuu pakenemaan kotipaikastaan ilmastonmuutoksen seurauksena toiseen paikkaan kotimaassaan, tai jopa toiseen maahan.

IPCC = Hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli (Intergovernmental Panel on Climate Change). Paneeli koostuu ilmastotieteen johtavista asiantuntijoista, jotka kokoavat ja arvioivat ihmisen aiheuttamaa ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia koskevaa tieteellistä tietämystä.

Kasvihuoneilmiö (*eng. greenhouse effect*) = Luonnollinen ilmiö, jossa ilmakehän kaasut toimivat niin kuin kasvihuone: ne päästävät auringon valon maan pinnalle, mutta hidastavat sen säteilyä pois maapallolta.

Kasvihuonekaasut (*eng. greenhouse gas*) = Ne ilmakehän kaasut, jotka päästävät auringon säteilyä lävitseen. Esim. hiilidioksidi.

Kestävä kehitys (*eng. sustainable development*) = Kehitystä, jossa pyritään turvata hyvät elämisen mahdollisuudet tulevaisuudessa. Päätöksenteossa huomioidaan ihminen, ympäristö ja talous tasavertaisesti.

Luontokato (*eng. biodiversity loss*) = Monimuotoisuuden romahdus, jonka ihminen on toiminnallaan aiheuttanut.

Päästökauppa (*eng. emissions trading*) = Euroopan unionissa oleva järjestely, jossa paljon haitallisia päästöjä tuottavat tahot veloitetaan hankkimaan päästöoikeuksia, joiden avulla ne kompensoivat päästöjään.

Ratifiointi (*eng. ratification*) = Pöytäkirjan, puitesopimuksen tai sopimuksen lopullinen hyväksyminen, josta usein on vastuussa maan parlamentti tai muu lakia säätävä elin.

Sopeutuminen (*eng. adaptation*) = Keinot ja menettelyt, joiden avulla voidaan varautua ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin.

Uusiutuva energia (*eng. renewable energy*) = Energiaa, jota voidaan saada uusiutuvista lähteistä, kuten aurinkoenergia.

Lähteet: <https://unric.org/fi/ilmastosanasto/>, <https://www.sitra.fi/tulevaisuussanasto/> ja <https://openilmasto-opas.fi/25-sanaa-ilmastosta/>

AMNESTY
INTERNATIONAL

